

"Oese Maaskentj"

Stichting Geschiedkunde "de Maaskentj"

Prijs hfl. 5,-

Bijdragen:

E. Erkens
A. Marchal
M. Notten
J. Penris
A. Peters
M. Pfeifer

Uitgave en druk:

Stichting Geschiedkunde "de Maaskentj", Stein, 22 november 1992

Illustraties:

J. Meyers (Pentekeningen)

Vormgeving en lay-out:

Stichting Geschiedkunde "de Maaskentj"

Voor meer informatie over de Stichting
Geschiedkunde "de Maaskentj" zie laatste
blad van deze publikatie.

Berg

Urmond

Stein

Elsloo

Inhoudsopgave

Oose Maaskentj	9
Heksen in de Maaskant !	17
Tumult tijdens een schepenbankvergadering	20
Het veer Elsloo - Rekem	24
Een noodlottig gevecht te Meers	27
Jodenpolitiek	30

Brand te Meers	33
"Soldaat van Napoleon"	36
Huisvestingsproblemen te Urmond	40
Rumoer rond een burgemeester	45
Een fataal concert	48
Een redding op de Maas	49

Strijd om een heiperceel	52
Klokkengelui over het Maasland	55
De Juliaanse en Gregoriaanse tijdrekening	61
Genealogie en kerk	70

Oose Maaskentj

Iedere week staat in de Schakel de satirische rubriek 'Nondedjuuke' waarin op ludieke wijze zaken worden aangekaart die in ons gebied leven of die ons direct raken. In 1990 was de rubriek gewijd aan een pleidooi tot verandering van de gemeentenaam Stein in 'Maaskant'. In een drietal artikelen willen we de naam Maaskant verklaren en toelichten. Dit voor de inwoners van gemeente Stein waarvoor deze streeknaam vaag of onbekend is.

MAASKANT OF MAASLAND

De naam Maaskant wordt vaak verward of vereenzelvigd met Maasland. Deze laatste wordt tegenwoordig vaak als alternatief gebruikt voor het grote gebied, de Westelijke Mijnstreek. De naam is rekbaar, soms rekent men hier het Belgische Maasdal toe en zo nodig een nog groter gebied. Oorspronkelijk was het Maasland of Maasgouw een graafschap in de middeleeuwen, waarvan men de grenzen nooit heeft kunnen vaststellen. Men vermoedt dat grote delen van Nederlands en Belgisch Limburg ertoe behoorden. Het is echter nooit een streeknaam in onze regio geweest. De naam wordt nog steeds te pas en te onpas gebruikt om enige samenhang in de regio aan te geven.

Wat wel altijd bestaan heeft in de volksmond is de naam : Maaskant. Deze komt waarschijnlijk van een typisch Limburgse zegswijze.

Limburgers spreken namelijk niet in termen als 'ten noorden van' of 'ten oosten van' wanneer men een gebied nader wil aanduiden. Zij spreken dan van : '*aan de kanten van ...*' (meestal wordt dan een hoofdplaats ingevuld). Zo duidt men in het noordelijk gedeelte van Zuid-Limburg de Maasdorpen aan met '*...aan de kanten van de Maas...*', of kortweg Maaskant. Dé woont in de Maaskentj...

BEGRENZING

Globaal bestaat de Maaskant uit de dorpen langs de rivier vanaf Elsloo t/m Roosteren. Onder andere op basis van het dialect kan men de streek onderverdelen in een noordelijk en zuidelijk gedeelte. Overwegend bedoelt men met de Maaskant het zuidelijk gedeelte dat loopt van Elsloo tot Obbicht. In deze dorpen vindt men een gelijk-luidend dialect, waarbij de uitspraak van de a-klank het meest naar voren springt, deze wordt als *è* uitgesproken.

Het bekende rijmpje: *Aan de kèntj van 't lèntj, Sjtèit ein mènjel mit sèndj* illustreert dit. In andere dorpen, nog geen drie km uit de Maaskant, wordt deze *è* gewijzigd in een *a* : *Aan de kantj van 't landj* etc' Ook de 'R' rolt stevig in de dorpen, doch dat gebeurt ook noordelijker. Het is niet alleen het dialect, maar zeker ook de mentaliteit en de gebruiken wat de Maaskanters onderscheidt. Hoe zijn deze verschillen in zo'n klein gebied nu

te verklaren? De oplossing ligt niet zozeer in een hechte samenhang, maar meer in de gemeenschappelijk sociale en economische ontwikkeling van de streek, die anders is dan in de dorpen die de Maaskant omringen.

DE GRAETHEIDE

Nu kan men zich dit nog moeilijk voorstellen, maar eens vormde de Graetheide één grote vlakte tussen de Maaskant en Sittard, Born en Beek. De zuidgrens van de heide kwam vanaf Krawinkel, en sloot in de buurt van de overweg te Beek-Elsloo aan op de westgrens, welke vanaf hier midden door het huidige Elsloo liep en vervolgens de wallen van Stein volgde. Tussen Stein en Urmond dreef de heide een wig tot aan de Maasdalrand. Ten oosten van Urmond, Berg en Obbicht, volgde de grens ongeveer de oude Postbaan, om achter Obbicht af te buigen naar Guttecoven. Deze

grens handhaafde zich tot ver in de 18e eeuw.

GEISOLEERD

De Graetheide omsloot als het ware de Maaskant en isoleerde de streek van de overige dorpen in Nederlands Limburg. Toch is het een grote misvatting hieruit te concluderen dat de Maaskant een afgelegen gebied was. Voor de aanleg van de rijks- en spoorweg in de 19e eeuw waren de Maas en de Heerstraat (later opgevolgd door de Postbaan) de belangrijke verkeersaders in Limburg. En deze liepen door de Maaskant. Vanaf de tijd dat de rijks- en spoorweg via Sittard ging lopen kan men van een zekere isolatie spreken. Maar dan zijn we wel al het jaar 1860 gepasseerd. Ook dit is betrekkelijk, aangezien de spoorweg langs Elsloo liep en vanaf de Maas door Elsloo,

Urmond en Berg doorgaande wegen naar Sittard liggen.

DE VEERPONTEN

De Maaskantdorpen waren, door de geografische ligging, onderling en op de dorpen aan de overzijde van de Maas georiënteerd. (De grens was tot de Eerste Wereldoorlog slechts een formaliteit). Voor het leggen van sociale contacten was de Maas geen belemmering dit in tegenstelling tot de uitgestrekte Graetheide. Vanaf Elsloo t/m Obbicht lagen er op de Maas (voor de Tweede Wereldoorlog) maar liefst zeven overzetveren, die allen dienden te renderen. Van deze veren waren er twee grote (Elsloo en Berg) tbv het verkeer per as, dat reed tussen België en Duitsland. Het is derhalve niet verwonderlijk dat menige Maaskantse familiestamboom zijn wortels aan beide zijden van de Maas heeft.

De Belgische Maasdorpen zijn eigenlijk het spiegelbeeld van onze Nederlandse dorpen. Zij hebben dezelfde achtergrond, ingekneld tussen de Kempen en de Maas en kenden dezelfde economische stormen. De streek wordt ook aan de overzijde 'Maaskant' genoemd. Wel moeten we opmerken dat de naam 'Maasland' al heel lang in zwang is voor het hele Maasdal. Feitelijk vormden beide Maaskanten ook één geheel, niet bestuurlijk maar wel cultureel. Door de ontwikkeling van onafhankelijke mijngebieden en steeds sterker worden gescheiden overheden, zijn beide streken uit

elkaar gegroeid.

Landbouwgronden

De Graetheide was tot de definitieve (turbulente) verdeling in de 19e eeuw in het gezamenlijk bezit van 14, de heide omringende dorpen. Dit betekende o.a. dat men de heide niet naar believen kon ontginnen. Het te ontginnen areaal diende in gezamenlijk overleg bepaald te worden. Ook kon men niet onbeperkt ontginnen, omdat men de heide nodig had voor het hoeden van vee i.v.m. de mestproductie. Men had toen nog een tekort aan mest en kunstmest kende men nog niet. Later ging men ertoe over om een duidelijke grens te trekken tussen de landbouw- en de heidegronden.

Deze grenzen werden de landweren (alleen in Stein zijn deze nog zichtbaar en worden 'de wallen' genoemd). Door de ontginningsbeperking van de heide bleef er tussen de heide en de Maas slechts een relatief smalle strook landbouwgrond ter beschikking. Hierbij moet niet vergeten worden dat er veel grotere oppervlakten nodig waren om evenveel landbouwprodukten als tegenwoordig te kunnen produceren. Daarbij kwam ook nog de handicap dat steeds meer gronden werden afgenomen door de woelige Maas.

Hofsteden

Door het gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden van de gronden

bleven de agrarische bedrijven klein. Hierdoor was het niet mogelijk om (zoals elders in Zuid-Limburg) grote hofsteden te stichten, (de werkgevers in die tijd). Wel waren er de kasteelboerderijen, doch deze waren niet groot genoeg om de dorpen voldoende werkgelegenheid te verschaffen. Het merendeel van de kasteelgronden werd aan de inwoners verpacht.

Beroepen

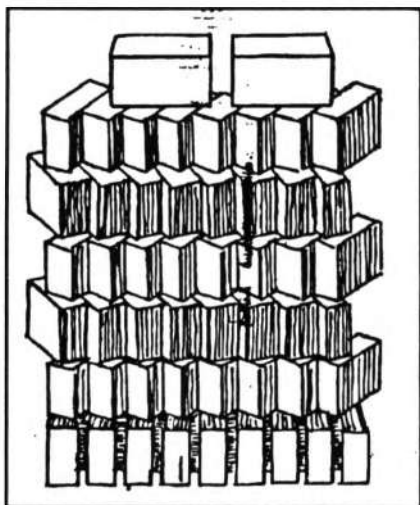
De meeste inwoners konden niet van hun bedrijfje bestaan, en gingen bij grotere boeren bijverdienen. Indien ook dat niet mogelijk bleek was men gedwongen naar andere bronnen te zoeken. Zodoende was een groot gedeelte van de beroepsbevolking naast een eigen bedrijfje, werkzaam als schipper, herbergier, visser,

mandenmaker (curver), knecht op de kastelen, dagloner (losse werkmán), ambachtsman enz. In de 18e eeuw komt men door de vele oorlogen en bevolkingsgroei in de knel. Daarna volgde de Franse overheersing, die van alles behalve welvaart bracht. Rond 1840 volgden misoogsten en bovendien veesterften. Tevens nam de Maasvaart (t.g.v. de afscheiding van België) af. Wel werd toen de nog resterende heide (het huidige DSM-terrein) ontgonnen, maar deze kwam helaas in vreemde handen, ten nadele van vele kleine boeren, die hun gratis weidegebied verloren. Na deze rampspoed volgde door graanimport uit Amerika en Rusland, een grote landbouwcrisis.

Malaise

De economische teruggang trof niet alleen onze Maaskant maar geheel Limburg. In deze periode trokken veel mensen, die het hoofd niet meer boven water konden houden, naar de opkomende industrie in Maastricht, Luik en Aken of emigreerden naar Amerika. De mensen in de Maaskant grepen echter een andere kans met

beide handen aan: bakke.

De brikkebakker

Rond 1840 begonnen de Duitsers het Ruhrgebied te ontwikkelen. Voor de industrie waren arbeiders nodig die ze ronselden op het platteland. Voor de bouw van huizen en fabrieken waren brikke, gebakken in veldovens, nodig. De Duitsers hadden geen seizoensarbeiders, omdat de beroepsbevolking in de industrie werkte. De brikkebazen zochten en vonden hun tijdelijke

krachten o.a. in Limburg. Na 1870 versnelde dit proces. De Duitsers hadden de Fransen in de oorlog verslagen en vingen een enorm bedrag aan schadevergoeding. Dit geld werd o.a. besteed aan de opbouw van het Ruhrgebied en daarvoor waren stenen, stenen en nog eens stenen nodig.

Massaal trokken de arbeiders uit de arme Maaskant naar Duitsland om in de zomer brikken te bakken en in de naherfst bieten te rooien. Ook uit andere Limburgse plaatsen, zelfs uit de Belgische Maaskant, kwamen veel brikkebekkers. Het boerderijtje werd tijdelijk aan vrouw en kinderen overgelaten en de man vertrok alleen naar Duitsland om het grote geld te verdienen. Soms verhuisde het hele gezin voor een seizoen naar de oostburen. De bloeiperiode duurde tot aan de W.O. I, toen werden de grenzen gesloten.

De mijnwerkers

Na de Eerste Wereld Oorlog ging men nog maar beperkt naar de brikken. Door de opkomst van de ringovens ebde de werkgelegenheid in de brikken weg. Inmiddels hadden al veel Maaskanter werk gevonden in de opkomende mijnindustrie die zich concentreerde rond Heerlen en Kerkrade. Anderen zochten hun bestaansmogelijkheden in de herstellende landbouw, manden maken, sigaren draaien, de bouwnijverheid etc. Soms met

smokkelen tussen België en Nederland als bijverdienste.

Toen in 1926 de staatsmijn Maurits te Geleen in bedrijf kwam, gingen de Maaskanters er als mijnwerker functioneren. De oriëntatie op het mijnbedrijf bleef totdat de mijnen in de zestiger jaren werden gesloten en vervangen door de chemiereus DSM. Ook de bouw bleek een redelijk alternatief. Doordat men steeds samen in hetzelfde (economische) schuitje zat, ontstonden er hechte gemeenschappen waarin de mensen op elkaar aangewezen waren om de moeilijke tijden te trotseren en zich samen sterk op te stellen voor gemeenschappelijke belangen.

Ondanks de veranderingen in de beroepsoriëntatie en de uitbreiding van de kernen, werd in de Maaskant de van oudsher bestaande dorpscultuur niet doorbroken.

Het bestuur

De Maaskantdorpen, behalve Urmond en Berg, waren voor de Franse periode zelfstandige staatjes met aan het hoofd de kasteelheer. In de praktijk was dit evenwel de rentmeester. Deze staatjes, vaak "Rijcksheerlijckheden", kenden eigen wetten, rechtspraak en bestuur. Als uitvoerende macht fungeerde de schepenbank, die de dagelijkse zaken regelde. De schepenbank werd bemand door aangewezen inwoners uit de dorpen. Het waren veelal iets beter gesitueerde inwoners, die echter in tegenstelling tot andere plaatsen, geen overheersende economische macht over het dorp hadden.

Zij balanceerden op het touw tussen de belangen van de gemeente en de inwoners. Na de Franse periode werden de schepenbanken gemeenteraden. In de praktijk veranderde, op de wetten na, niet veel. Invloeden van buitenaf op het dagelijkse bestuur hebben derhalve tot ver in onze eeuw ontbroken. Tot aan de herindeling in 1982 zijn de dorpen vrij zelfstandig geweest en hebben zelf de dorpsaangelegenheden geregeld.

Bovenlaag

Door de beperkte mogelijkheden van de eigen economie heeft zich in de dorpen nooit een machtige, dominante bovenlaag (in de zin van een bovenlaag waarvan de overige inwoners politiek en economisch afhankelijk waren) ontwikkeld. Alleen met een brede steun in de bevolking kon iemand een functie handhaven. Hierin schuilt ook de kracht van de verenigingen. Overwegend vertegenwoordigen die geen bepaalde groep maar de halve gemeenschap.

Verwantschap

In vroeger tijden maakte men geen verre reizen om een partner te vinden. Bij voorkeur trouwde men binnen de klokkeklank of in verwante kring in de buurdorpen. Kwam een bruid c.q. bruidegom uit een verder gelegen plaats, dan was er meestal een familie- of beroepsrelatie in het spel.

Vaak kende men elkaar al lang van te voren en wachtte men op de kermis om zijn/haar kansen te wagen. De verwantschap is de reden dat de specifieke kenmerken van een dialect blijven bestaan. Deze kunnen namelijk alleen blijven bestaan als er weinig invloeden van andere dialecten bestaan en de bevolking sterk verwant blijft. Het is opvallend dat het Maaskants dialect exact met de voormalige westgrens van de Graetheide samenvalt.

De kermissen

Over de vroegere kermissen in de maasdorpen doen vele verhalen de

ronde. Voor het merendeel zijn deze gekleurd en sterk overdreven. Immers, een vechtpartij was groot nieuws in die tijd, deed snel over grote afstand de ronde en werd bij iedere vertelbeurt aangedikt. Met kermissen etc. was het b.v. de gewoonte dat deze (vooral door jongemannen) over en weer bezocht werden, en weleens op een vechtpartij kon uitlopen met de plaatselijke garde. Bovendien

waren kermissen de gelegenheid bij uitstek om een bruid (in een ander dorp) te vinden. In de brikkebekkerstijd waren de Maaskantse kermissen berucht. (niet alleen in de Maaskant). Voor bezoekers uit meer "beschaafde" dorpen uit de omgeving, was de viering van de kermis in de Maaskant een schande en bron voor latere vooroordelen.

Dat onze voorouders, zowel mannen als vrouwen (dat de vrouwen met de mannen samen kermis vierden was al helemaal het top-punt voor de meer "beschaafde" toeschouwer) na een zomer hard werken recht hadden op een ge-

meenschappelijk feest, daaraan werd voorbijgegaan. Men kon ook moeilijk van een brikkebekker verwachten dat hij de kermis met stijldansen vierde met een glaasje prik voor de vrouw en voor zich zelf. Zeker er zullen excessen geweest zijn (waar niet) maar dit beperkte zich tot groepen, niet tot hele dorpen. Gelukkig hebben de Maaskanters zich dit nooit aangetrokken en bestaan de Maaskantse kermissen en feesten nog steeds.

De onderlinge verhoudingen

De verhoudingen tussen de dorpen in vroeger tijd is moeilijk te bepalen. Dat deze nooit zo slecht geweest kunnen zijn bewijst de verwantschap (trek uw stamboom maar eens na). Wel zijn bestuurlijke conflicten bekend over gronden, dijk aanleg etc. Maar in hoeverre hadden die invloed op de bevolking? Feit is wel dat de heikwestie in de 19e eeuw de Maaskantdorpen tientallen jaren op zijn kop heeft gezet.

De positie van Stein

Het is de Maaskanter eigen om zich onderling als gelijke te zien. Ook de dorpen beschouwden zich onderling als gelijke. Geen van hen heeft t.a.v. de anderen voorheen een centrumfunctie m.b.t. bestuur of cultuur vervuld. Hoewel de dorpen een gelijke ontwikkeling gekend hebben ging Stein zich toch onderscheiden.

Toen na de Eerste Wereld Oorlog Zuid-Limburg tot ontwikkeling kwam, bleef Stein aan het oude besloten

vasthouden, terwijl de andere dorpen, door betere verbindingen, eerder voor veranderingen open stonden. Na de Tweede Wereld Oorlog veranderde ook Stein in ijtempo en lagen de dorpen weer snel op één lijn. Het tegenwoordige afzetten door de kerkdorpen is echter niet gebaseerd op het verleden, maar een keihard gevolg van de gemeentelijke herindeling in 1982.

Stein wordt als te overheersend gezien en dit wordt door de overige kernen van Groot Stein op basis van zelfstandige verleden niet of moeilijk geaccepteerd. In velerlei opzicht is de naam van "Stein" voor de heringedeelde gemeente Elsloo, Stein en Urmond-Berg een ontaktische keuze geweest van de toenmalige politici. Het benadrukt te zeer een overheersing door het dorp Stein, terwijl de andere kerkdorpen Stein niet als hun natuurlijke meerdere zien. Stein zelf ondervindt hier alleen nadeel van.

Een overkoepelende neutrale en historisch correcte naam zoals b.v. 'Gemeente MAASKANT' zou beter zijn geweest. Deze naam zou meer gevoel voor eenheid en gemeenschappelijk belang tot uitdrukking hebben gebracht. Dan hadden alle drie de voormalige gemeenten Urmond, Elsloo en Stein hun zelfstandigheid verloren en niet alleen Urmond en Elsloo. Zij zijn nu opgegaan in één nieuwe gemeente.

Maaskèntjers

Op basis van de historische achtergrond hebben wij de van oudsher levende samenhang in de maaskant willen verduidelijken. Toch willen wij besluiten met de laatste regel van de satirische rubriek NONDEDJUKE (De Schakel) nr 95: '..... we zijn in principe allemaal Maaskèntjers. NONDEDJUUI'

Heksen in de Maaskant I

In de 16e en 17e eeuw (met een hoogtepunt na de Reformatie) werden duizenden mensen in Europa wegens vermeende hekserij vervolgd en tot de brandstapel veroordeeld. Deze vervolging vond zijn oorsprong in het bijgeloof, dat het, vooral voor vrouwen, mogelijk was in dienst te staan van de duivel. Deze vrouwen zouden n.l. met de duivel intieme relaties onderhouden in ruil voor toverkrachten. Deze zouden door de heksen gebruikt worden om mens en dier kwaad te doen.

Het proces te Elsloo

Op 10 oktober 1613 worden door de scholtis en de schepenen, t.w. Sassen, Lemmens, Dassen, Cleyans Hall en Stass de volgende personen voor de schepenbank ter ondervraging opgeroepen: Peter Ghijsen, Greten Alen en Houb Ghilen, allen inwoners van Elsloo.

Zij dienden voor het gerecht een verklaring af te leggen over hetgeen ze in de voorbije Pinksterdagen gehoord zouden hebben van een andere inwoonster, Maycken Diricken genaamd. Deze zou gezegd hebben: '*Och jae, hier wonen noch tovenaressen genoch. Ich ken sij wael ende weet hoe veel datter sijn*'. Over dergelijke uitspraken moest de schepenbank natuurlijk het fijne weten. Het proces ving daarop aan met onder ede te verhoren van de getuige Peter Ghijsen, oud omtrent 70 jaren. Deze verklaarde dat Houb Ghilen hem had verteld, dat diens vrouw de betreffende woorden uit de mond van Maycken Diricken vernomen had. De vrouw van Houb was namelijk bij Greet Alen op bezoek geweest, waar o.a. Maycken Diricken, Claes Ghilen (zoon van Houb) en Trijn uit 't Panhuys aanwezig waren, tijdens dit 'bezoekje', zou Maycken de beruchte woorden gesproken hebben.

De tweede getuige was de 'gastvrouw' Greten Alen, oud omtrent 60 jaren. Deze verklaarde de bewuste woorden niet gehoord te hebben, maar wel Maycken had horen zeggen: '*Dat in het land van Rekem tovenaressen waren, waarvan enige waren verbrand en andere nog in leven waren*'. Vervolgens deed Greten voor de schepenbank uit de doeken wat zich die bewuste dag tijdens het 'bezoekje' had afgespeeld. Maycken Diricken was bij haar gekomen,

omdat haar varken ziek was. Na een deskundige blik van Maycken was de diagnose vlug gesteld. Het varken had zijn ziekte te danken aan behekst stro. Zij vroeg dan ook veelbetekenend aan Greten: *'Segt Greeten weet ghij well wie in uer huys is geweest, dat uer sroy is comen snijden?'* Omdat ze dit zelf niet wist had ze er bij Mayken op aangedrongen haar te zeggen wie dat dan wel geweest was. Onder voorwaarde dat haar man hier niets van zou komen te weten en na lange smeekbeden, bevestigde Maycken haar: *'Maycken Berb in die Batt is in uer huys geweest om sroy te snijden'*. Daarbij was Greten een licht opgegaan, want ze herinnerde zich dat die

bewuste vrouw twee dagen eerder bij haar was geweest om stro te snijden en toen had ze geen achterdocht tegen Maycken Berb in die Batt gekoesterd. Voor het gerecht verklaart Greeten voorts dat Macyken Diricken ook bij haar dochter Berben op bezoek was geweest en aldaar had verteld: *'Hier sijn nog tovenaressen in 't dorp, Maycken Stevens is ook bedragen (= in de ban van de duivel) ende noch twee maechden'*. Verder had Maycken dreigend hieraan toegevoegd dat zij zou zeggen dat Berben loog, wanneer ze dit zou verder vertellen. Dat dit soort verdachtmakingen niet zonder risico was voor zowel de aangeduide persoon, als voor degene die het vertelde, bleek uit het gegeven, dat indertijd d.m.v. de brandstapel tientallen onschuldige vrouwen ter dood zijn gebracht. Dat men daarvoor niet ver uit de buurt hoefde te gaan bewijst de terechtstelling van twee van hekserij verdachte vrouwen uit Bunde, die in 1620 te Valkenburg op de beruchte brandstapel werden gedood.

Een dergelijke brandstapel, die bestond uit hout, stro en staken, koste in die tijd 13 gulden brabant. Voorts overleed in 1674 in het kasteel van Limbricht de van hekserij verdachte en gemartelde, Intgen Luyten, uit Lutterade, weduwe van Jacobus Boven die Eerdts, door verstikking in een strop van blauw linnen. Zelfdoding of moord? Het daarop volgende onderzoek heeft geen uitsluitsel

gegeven, waarna het slachtoffer onder de plaatselijke galg werd begraven. Hetgeen in die tijd zoveel betekende als toegeving van schuld door verdachte.

De stad Roermond spande indertijd de kroon bij de heksenvervolging met 64 ter dood gebrachte vrouwen. Keren we weer terug naar ons verhaal dan treffen we daar de derde getuigen in de persoon van Houb Ghilen aan, oud omtrent 60 jaar. Houb verklaarde voor de schepenbank dat hij tijdens diens visite bij Ghierken Puts ouder het genot van een borrel van hem vernomen had, dat Maycken Diricken tegen diens vrouw Greten had gezegd, dat er tovenaressen in het dorp waren, waarvan zij er enige kende. Kortom, Maycken Diricken had in het dorp levensgevaarlijke roddels en verdachtmakingen verspreid, die een eigen leven waren gaan leiden.

Het proces te Rekem

Dat het in die tijd ook anders kon verlopen blijkt uit een proces dat op 14.09.1610 voor de schepenbank van het Graafschap Rekem werd gevoerd.

Het slachtoffer was een vrouw uit Urmond, Niesken Schetters genaamd en ongeveer 47 jaar oud. Tijdens en na de tortuur (foltering) verklaart de ongelukkige voor het gerecht, dat ze vanuit Urmond naar Rekem is gekomen. Ze had namelijk een kind van Willem, de kuiper van Urmond, zoon van Gheen Hoegenbergh. Deze Willem wilde echter van dit kind niets weten. Radeloos was ze daarop met

het kind naar de Maas gelopen met de overweging het kind in de rivier te werpen.

Toen ze met haar kind aan de waterkant zat verscheen haar de boze vijand (de duivel) en deze vroeg waarom ze zo bedroefd was. De duivel (Boel) beloofde haar te helpen en geld te geven, indien zij in hem zou geloven en God zou verzaken. Zij antwoorde, dat zij dat niet begeerde te doen. 'Houd uw schoot op', zei de Boel en schudde die vol. De boze vijand krabde haar aan het voorhoofd, zij wist niet waarvoor hij dat deed, maar het bloedde. Niesken Schetters legde buiten tortuur 12 bekentenissen af, waarvan wij er enkele vermelden: Zij bekende o.a.

- Dat haar Boel tijdens, naar en op de dans 'Berleboes' heet ente en zwart gekleed was met zwarte bloemen op de hoed.

- Dat als de vijand haar ten dans kwam halen, hij haar op het lijf stootte, dat zij opstond, zich kleedde, waarna de Boel haar om het lijf nam en ze samen wegtrokken.

- Dat als zij een stok achter het bed zette, omdat haar man Hein niet wakker werd, diens hoed op haar hoofd nam en samen met de duivel uit de schoorsteen vloog op een zwart dier, dat op een hond geleek.

- Dat als de dans uit was, de vijand haar boelleerde, maar in lichame-

lijke omgang koud aandeed.

- Zij bekent het kalf van Simon Struckers uit Urmond met kruiden betoverd te hebben uit haat, omdat zijn vrouw haar verweten had dat ze een kind in de Maas had willen werpen.

- Dat zij tussen Krawinckel en Stein op den dans is geweest met Wamp uit Urmond en haar dochter Dinggen. Wamp zou op haar beurt het paard van de pastoor van Urmond betoverd hebben.

Ten tijde van het proces was Niesken gehuwd met Heinikken Hermans uit Wezeth, een gehucht Bij Rekem. Nadat zij verklaard had dat alle punten waarachtig zijn en daarop te willen leven en sterven, spreekt de stadhouder van Rekem, Damp van Welsden en de schepenen op eerder genoemde datum het vonnis uit : de Doodstraf!

Tumult tijdens een schepenbankvergadering

Tegenwoordig beschikken de Gemeenten veelal over multifunctionele gebouwen en dito inrichtingen. Hoewel de bestuurders niet altijd een gelijke kwaliteit uitstralen c.q. presenteren verlopen de vergaderingen, behoudens een incidentele commotie, thans doorgaans zonder schermutselingen. In vorige eeuwen was dit wel eens anders. In die tijd kende men ook niet die bestuurlijke vorm zoals thans in een dorp of stad gebruikelijk / voorschrift is.

De Schepenbank, samengesteld uit een schout (voorzitter) en 7 schepenen, voerde de wetgevende en uitvoerende macht uit. Aan de Bank was ook een gerechtsbode toegevoegd. De schout was daarbij de wettige vertegenwoordiger van de landsheer, terwijl de schepenen, gekozen door de schout, de burgers vertegenwoordigden. Aan de Schepenbank was ook een secretaris verbonden, die zorgde voor de dingtaal (het schriftelijk vastleggen v.d. vergadering). De archieven van de Bank werden opgeborgen in een comp (een toenmalige uitdrukking in het zuiden voor schepenkist of -koffer). In de kleinere plaatsen fungeerde een lokaal café/drankgelegenheid veelal als vergader- en bestuurscentrum voor de Schepenbank. Verstrengeling van belangen bij de notabelen was destijds gemeen-

goed. Er werd daar dan ook van harte (mis-) gebruik van gemaakt. In dat opzicht zijn de thans met de regelmaat van de klok gesignaleerde onverenigbare betrekkingen in de vorm van commissariaten etc. bij de huidige Gemeente-, Provinciale- en Landsbestuurders geen nieuws onder de zon. In tegenstelling tot het huidige College van B. en W. fungeerde de toenmalige Schepenbank niet alleen als Bestuurscentrum, doch voerde ook de lage en hoge jurisdictie uit. De schout functioneerde daarbij als officier van justitie, terwijl de schepenen de rol van juryrechter uitoefenden.

Wanneer men bedenkt dat men van de kandidaat-schepen slechts eiste dat hij de leeftijd van 30 jaren bereikt had en daarnaast geërfd was (d.w.z. onroerend goed in eigendom had in de plaats waar de Schepenbank ressorteerde) kan men bij de kunde van de schepenen vraagtekens plaatsen.

Bij navorsingen in het Schepenbankarchief van Elsloo troffen we een verslag aan van de in de aanhef aangeduide tumultueuze gebeurtenis.

Genachting

Tijdens een in september 1640 ten huize van Ghijs Gijsen gehouden Genachting (Schepenbankvergadering) brak namelijk een ruzie uit.

Aanklacht

Onder voorzitterschap van de toenmalige schout, Melchior Linsdael en

de o.m. aanwezige schepenen Caerle Cleyans, Joris Penders, Jan Lenardt en Corstgen Smeets vond er op 24 september 1640 voor de Schepenbank een buitengewone genachting plaats, waarbij de plaatselijke gerechtsbode, Jan Schoegen, met verwijzing naar de aan diens genadige heer afgelegde eed, verklaart, dat hij onlangs in keuken/annex gelagkamer van Ghijs Gijsen bij het vullen v.d. bierpullen voor de leden van de Schepenbank door Hencken Beckers een verrader werd genoemd en na een heftige woordenwisseling door Jan Kreeften zelfs voor schelm werd uitgemaakt. Om diens woorden kracht bij te zetten had deze hem bovendien bedreigd met een bierpul op de kop te slaan.

Teneinde een klap daarvan te ontlopen was hij naar een aangrenzende kamer gevlucht, waar de Schepenbank vergaderde. Op deze gronden diende hij een klacht in tegen Jan Kreeften wegens belediging en bedreiging. De aanwezige schepenen bevestigden dat zij op eerder aangeduide datum gehoord en gezien hebben dat Jan Kreeften zich ten overstaan van de gerechtsbode onbehoorlijk en beledigend gedragen heeft en vorderen daarop arrestatie van Jan Kreeften.

Op basis van de belastende feiten gelast de schout in zijn hoedanigheid van Officier van Justitie, in

naam van de heer, de eerder genoemde Kreeften gevangen te doen nemen. De aangeklaagde schijnt destijds nogal wat ophef gemaakt te hebben, want enkele dagen later verzoekt de aanklager de schutten (leden v.d. plaatselijke schutterij) Leen Goessen, Peter Houben, Hencken Corstjens en Joest Smeets onder ede te verhoren over hun bekendheid met de eerder aangeduide onbeschaamdheid, brutaliteit en verzet tegen arrestatie van Jan Kreeften in de nacht van 28 september in de naaste omgeving van het huis van Gijs Gijsen.

De toenmalige schutten hadden een duidelijk andere taak als de tegenwoordige leden van een schutterij. Hun taak was veelal van politionele aard, zoals o.m. het in naam van de

heer arresteren van personen, die een strafbaar feit gepleegd hadden en het transporten c.q. begeleiden van veroordeelden naar de plaats waar men indertijd terechtstelling pleegde te doen. Aangezien hun getuigenissen van vrijwel gelijke inhoud zijn, verwoorden we hier slechts het relaas van Leentgen Goessen, waardoor U bovendien enig idee krijgt hoe dit in die tijd zoal toeging.

Getuigenis

Leentgen Goessen, oud ongeveer 45 jaar, getuigt na aflegging van de eed voor de aanklager (momber), dat hij op de dag v.h. eerder omschreven voorval omstreeks acht des avonds in het huis van Ghijs Gijsen aanwezig was, alwaar hij samen met Jan Kreeften, Hencken

Beckers, Guert Hendrix, Thijs Janssen en Joest Smeets een halfken bier dronk. Daarbij had hij Jan Kreeften tegen de binnenkomende Jan Schoegen horen zeggen, dat deze niet gewenst was in hun gezelschap. Nadat de gerechtsbode de zelf gevulde bierpullen naar de vergaderkamer v.d Schepenbank had gebracht, deelde hij bij terugkeer in de gelagkamer aan Jan Kreeften mede, dat hij noch een dief, noch een schelm was en bovendien evenveel rechten had als hem in het huis van Ghijs Gijsen. Daarop heeft aldus getuige, Jan Kreeften, de gerechtsbode gedreigd met een bierpul op diens kop te slaan, waardoor deze genoodzaakt was te vluchten naar de eerder genoemde vergaderkamer.

Leentgen verklaart voorts, dat Ghijs in diens hoedanigheid van generaal en schutmeester, hem persoonlijk, op straffe van een halve aem bier (ca. 75 liter) gelaste zijn geweer te halen en zich daarna in diens huis bij de andere schutten te vervoegen, die Jan Kreeften tevergeefs hadden proberen in te rekenen. Jan Kreeften, gewapend met een bloedneus, had namelijk geroepen: *"komt gij me vangen"* en is daarop naar gevlucht in de richting van de Maas. Aldaar aangekomen heeft Jan zich, aldus Leentgen, omgedraaid en tot de achtervolgers geroepen: *"Kniphousen, staat mij bij"* (toenmalige schelduitdrukking).

Leentgen heeft zich daarop, evenals de ander schutten omgedraaid en zijn samen teruggekeerd naar het huis van

Ghijs Gijsen, teneinde aan de aldaar eveneens logerende schout Lindsdael verslag uit te brengen. Getuige Leentgen verklaart voorts, dat aangeklaagde hen gevolgd is tot het eerder genoemde huis en daarbij, terwijl hij met een bloeten houer tegen het huis sloeg, tegen hen geroepen heeft: *'Gij schelmen, komt naar buiten'*. Toen daarop niemand reageerde tierde hij verder: *'So se sacrament, fal aen, fal aen'*. Daarop heeft de ook aanwezige gerechtsbode het aangedurft om de deur te openen, waarna Jan Kreeften zich met geweld binnen wilde werken. Door manmoedig verzet van de bode is hij daarin niet geslaagd. Getuige Leentgen verklaart verder niets te weten en ondertekent tenslotte diens door de secretaris opgetekende verklaring. Nadat de overige getuigen het verhaal van Leentgen bevestigd hebben wordt de vergadering, in afwachting van nader beraad gesloten.

Helaas kan de verdere procesgang c.q. vonnis en ten uitvoerlegging niet gepresenteerd worden. Zoals wel meer in de archieven vastgesteld, ontbreken daarvoor om wat voor oorzaak ook de nodige stukken. Niettemin achten wij een publikatie van deze gebeurtenis voldoende interessant.

Het veer Elsloo-Rekem

Waterwegen vormen evenals vroeger nog vaak de grenzen tussen verschillende landen. Vele mensen kunnen zich echter niet meer voorstellen dat zij een haast onoverkomelijke barrière konden vormen tussen de beide oeverbewoners. Onze moderne verkeersmiddelen maken het ons thans mogelijk om via relatief kleine omwegen contacten te onderhouden met streekgenoten aan de overzijde van zo'n waterweg. In vroeger eeuwen lag dit echter wel enigszins anders.

Als we de situatie in onze Maasstreek bekijken, dan zien we dat er vroeger slechts twee vaste verbindingen waren tussen de beide oevers van de Maas, nl. de bruggen te Maastricht en Maaseik. U zult daarom kunnen begrijpen dat het voor onze voorouders, die ver van een dergelijke brug vandaan woonden, haast een ondoenlijke zaak was om via deze bruggen contacten te onderhouden en handel te drijven met de Belgische Maaskanters. Het alternatief waren de kleine en grote veren, waarvan onze streek er dan ook vele heeft gekend.

Jammer genoeg zijn de meesten weer verdwenen door de aanleg van talloze brugverbindingen. Een van de laatste ons resterende herinnering aan deze vervlogen tijden vormt het veer te Berg a.d. Maas.

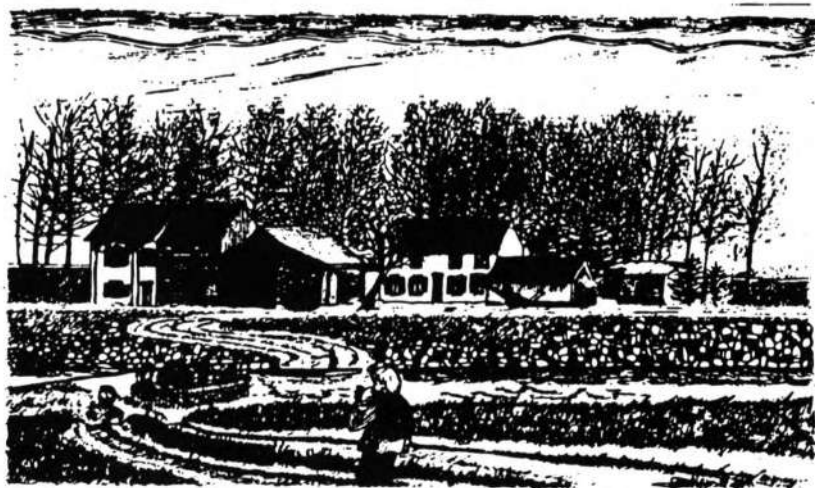
Ook te Elsloo bestond in vroeger eeuwen een klein en groot veer. Beiden vormden bij 'De Halle' de

verbinding tussen de Rijksheerlijkheid Elsloo en het Graafschap Rekem. In de Elsloose annalen zijn diverse stukken over dit veer te vinden. Zo blijkt nl. in het jaar 1750 de behoefte te bestaan tot vernieuwing van het grote veer. Op de dertigste mei van dat jaar krijgt Nicolaas Lousberg, koopman en burger te Maastricht, van G. H. Lebens, rentmeester te Rekem en L. van Hees, rentmeester te Elsloo, de opdracht een nieuw veer te maken en dit binnen drie maanden ter plaatse af te leveren. Alle kosten die t.b.v. het maken en het transporteren van de veer van Maastricht naar Elsloo gemaakt werden kwamen voor rekening van Nicolaas Lousberg.

Het veer moest kunnen dienen tot het overvaren van karren, koetsen en paarden. Hiertoe moest het veer zestig voet (een voet is circa 28 cm) lang zijn. In het midden diende het elf en aan de beide uiteinden tien voet breed te zijn.

Het veer moest vervaardigd worden uit eerste klas eikenhout, zonder spint of without. Ook het kromhout diende van gelijksoortige kwaliteit te zijn. Bovendien moest het behandeld worden met teer om rottingsprocessen tegen te gaan.

Bij de oplevering van het veer zouden enkele vakmensen de opdracht krijgen het veer op zijn kwaliteit te keuren, waarna Nikolaas de overgekomen vergoeding van

Tekening: Jos Meijers, Elsloo

negenhonderd goudgulden Maas-trichter cours, zou ontvangen. Het kontrakt met bovenstaande inhoud werd te Maastricht opgemaakt en ondertekend door Nicolaas en vertegenwoordigers van de Graaf van Rekem en de Baron van Elsloo.

In het najaar van 1750 werd het veer na oplevering en goedkeuring verpacht. Zoals vanouds gebruikelijk werd de pacht uitgegeven bij wijze van een openbare veiling. Als minimum inzetbedrag werd in 1750 vierhonderdertig goudgulden aangehouden, terwijl per bod verhoogd diende te worden met tenminste vijf goudgulden. De hoogste bieder kreeg een optie op de veerpacht en diende binnen drie dagen na de veiling een borg te stellen.

Pachtvoorwaarden waren o.a.:

De pacht gold voor een periode van drie jaren, die aanving en eindigde om twaalf uur 's middags op de eenendertigste oktober van elk jaar.

De pacht diende per kwartaal betaald te worden, waarbij werd opgemerkt dat de pachter bij het betalen van de eerste termijn eveneens de rentmeester(s) zijn/hun aandeel zou geven, dat bepaald was op een oort per goudgulden pacht.

Na zonsondergang moest het veer aangemeerd en gesloten worden.

Ook zou de pachter het veer beschermen tegen diefstal, ijs gang en schade door hoog water.

Voor elke overtreding als bovenge-

noemd werd de pachter belast met een boete van een goudgulden.

Onderhoud, zoals het stoppen, teren, schoonmaken van het veer kwam ten laste van de pachter. Het teren bijv. diende twee maal per jaar te gebeuren en wel in de maand april en augustus (bij droog weer). Hierbij moest het veer uit de vaart blijven totdat de rentmeester(s) het veer goedgekeurd hadden.

Niemand mocht zonder betaling overgezet worden, om welke reden dan ook. Bij overtreding zou de pachter een boete van zes goudgulden moeten betalen en werd de pacht bovendien verbeurd verklaard. Een uitzondering op deze voorwaarde vormen de heren met hun gevolg, zoals kinderen, vrouwen, officieren en dienaren. Deze mensen moest de pachter gratis overzetten. Bij gebruik van de grote veer dienden tenslotte minimaal vier mensen als hulp aanwezig te zijn. Nalatigheid werd beboet met drie goudgulden.

In 1750 golden de navolgende tarieven:

- een persoon, 2 oort (bij hoog water), 1 stuiver
- een paard of koe, 5 stuiver
- kar met trekdier, 10 stuiver (onbeladen) idem, 15 stuiver (beladen)
- karos met 2 paarden 2 schelling
- karos met 3 paarden 2,5 schelling
- karos met 4 paarden 3 schelling
- karos met 6 paarden 4 schelling
- 100 varkens, schapen, ganzen, e.d. 2,5 schelling

In geval van ruw water of bij storm mocht de pachter de tarieven naar eigen goedgevoelen verhogen; een

soort risikotoeslag.

Tevens zij opgemerkt dat de pachter een boete van een dukaat verschuldigd was, indien de wachttijd aan het veer langer dan vijftien minuten zou bedragen.

Kortom, een allesbehalve gemakkelijk zaak om de exploitatie daarvan winstgevend te maken. Als men daarbij ook nog bedenkt dat de pacht volgens de eerder genoemde voorwaarden werd uitgegeven aan ene Willem Aelberts uit Kotem voor een bedrag van vijfhonderddertig goudgulden (na een inzet van vierhonderddertig goudgulden), kan men zich wellicht voorstellen dat de bestaansmogelijkheid van een veerman/pachter niet zo erg rooskleurig was. Overigens was het niet vanzelfsprekend dat degene die de pacht verwierf ook de veerman werd. Als bieder op een dergelijk veiling komen we in de Elslouse annalen nl. ook vaker de pastoor tegen. Tot nog toe is ons echter geen geval bekend, waarbij de pastoor daadwerkelijk het hoogste bod had en uit dien hoofde een bijverdienste als veerman had.

Ook de hoogte van het pachtbedrag varieerde wel eens. Betaalde voormelde Willem Aelberts in 1750 nog vijfhonderddertig goudgulden, bijna negentig jaren daarvoor had Houb Janssen op 29 oktober 1661 voor het jaar 1662 nog zevenhonderdvierenvijftig

goudgulden, cours onbekend, moeten betalen op basis van nagenoeg dezelfde voorwaarden. In 1767 betaalde Mathieu Laslety, wonend aan de brug te Visé vijftienhonderd goudgulden, Luikse cours, voor diezelfde pacht.

In 1782 werd het voornoemde veer uit de vaart genomen en kreeg Joseph Goffin, opdracht tot het maken van een nieuw veer voor een bedrag van twaalfhonderd goudgulden, Luikse cours.

Een noodlottig gevecht te Meers

Dat het in vroeger tijden op de kermissen vaak ruwer aan toe ging dan heden is bekend. Ook de dorpen in de Maaskentj vormden hierop geen uitzondering. Kermissen waren vroeger dé uitlaatklep bij uitstek voor de mensen na het harde werken in de oogsttijd en de lange winters.

Ook werden de kermissen benut om onderlinge vetes definitief met de vuist te regelen. Natuurlijk had men van te voren de nodige moed ingedronken, wat weer tot gevolg had dat de vechtpartijen volledig uit de hand liepen en menigeen het leven erbij inschoot. In het archief

van Elsloo troffen we een proces aan welk werd gevoerd naar aanleiding van zo'n vechtpartij op de najaarskermis (d.d. 5 oktober 1762) te Meers. In dat gevecht liet een van de kemphanen het leven, hetgeen aanleiding was tot voormeld proces.

De oorzaak van de onderhavige vechtpartij met fatale afloop was een wraakneming waarvan de aanleiding ons (nog) niet bekend is. Op voornoemde datum besloten de soldaat Hendrik Wilkens (dienende in het regiment van de generaal van Brakel), Matheus Claessens en Hendrik Schreurs om naar de kermis in Meers te gaan en ruzie uit te lokken met Dirick Meys.

De soldaat Hendrik was blijkbaar een liefhebber, want eerder die dag was hij al slaags geweest met Samuel Schepers uit Stein. Aangezet door Matheus Claessens vertrok dit vechtlustig trio om 5 uur 's middags (waarschijnlijk vanuit Elsloo) richting Meers. Toen ze de herberg van de weduwe van Jan Teeuwis v. Mulken (voormalig schepen van Elsloo) arriveerden, werden ze door de naar buiten komende Jacob Janssen uitgescholden voor hondsvotten en koekoeken. Dit nam het trio natuurlijk niet.

Matheus Claessens trad daarop naar voren en vroeg aan de ter plaatse aanwezigen wie er gescholden had. Voornoemde

Jacob antwoorde dat hij dit geweest was. Dit horende trok Hendrik Wilkens de omgeschorte sabel en hield Jacob het koude staal tegen zijn keel. Tegelijkertijd sloeg Matheus dezelfde Jacob zo hard met een ovenstok dat deze brak. Met een blauw aanlopende arm rende de koekoekroeper daarop de herberg in om de hulp van zijn aldaar aanwezige maten in te roepen. Deze kreeg hij terstond in de persoon

grond viel. Hendrik herstelde zich evenwel snel, sprong weer op en viel daarop Jacob Janssen aan, waarbij hij deze met een sabelhouw een wond aan de hand toebracht. De aanwezige toeschouwers, Jan en Margriet van Mulken, vreesden voor de hevige agressie van Hendrik en voor het leven van Jacob. Margriet rende daarop naar haar moeder in de herberg en

van de (gezochte) Dirick Meys, Peter v. Mulken en Peter Vrancken. Hierop volgde een massale vechtpartij waarbij beide partijen zich bedienden van stokken en andere bruikbare werktuigen. Hendrik de soldaat bleef evenwel zijn stiel trouw en zwaaide met de sabel. In de loop van het gevecht kreeg Hendrik een zodanige slag tegen zijn hoofd, waardoor hij op de

schreeuwde: 'Jezus Maria, komt uit, zij slaan Jacob dood'. Hierop kwamen verscheidene personen naar buiten. Later zouden deze voor de schepbank verklaren dat Hendrik de grote agressor was geweest. Het gevecht ging voort en ook Matheus Claessens kwam nu in het nauw. Liggende onder Peter v. Mulken vraagt hij aan deze: 'Zijt gij dat Peter?' Waarop Peter dit

bevestigd. "Dan moeten wij, neven van elkaar, ons toch niet slaan", aldus Matheus. Nadat beide op deze simpele manier hun bloedverwantschap hadden gecontroleerd, stonden ze op en gaven elkaar de hand.

Matheus was blijkbaar een slecht verliezer. Terwijl hij z'n neef de hand drukte, roept hij naar Hendrik Schreurs: 'Sla toe!' Deze voerde het bevel terstond uit en sloeg Peter met een zware knuppel in het gezicht, waarna deze bloedend ter aarde viel. 'Van je familie moet je het hebben' zal Peter wellicht gedacht hebben. Voor dat Matheus echter nog meer onheil kon aanrichten aan z'n "geliefde" neef wordt de laatste door zijn moeder van de onheilsplek gesleurd. De mini-veldslag was kort daarop ten einde en droeg men de zwaar aan het hoofd gewonde soldaat Hendrik bij de weduwe de herberg binnen. Daar overleed hij 14 oktober daaropvolgend aan de opgelopen verwondingen.

Dr. J. Neys uit Maastricht verrichtte sectie op het slachtoffer en constateerde daarbij, dat de overledene bovendien nog een oudere hoofdwonde bezat. Uit verklaringen van Jan Bours (eveneens soldaat en dienende in het regiment D'Envie) bleek, dat Hendrik die wond opgelopen had bij een eerdere vechtpartij, in hun garnizoensplaats Nijmegen op 24 mei van dat jaar. Hendrik had toen d.m.v. een sabelhouw een wond bij het

linkeroor opgelopen. Deze verklaring werd ook bevestigd door een schrijven van diens majoor Spenger en de chirurgijn, majoor De Vries van het eerste bataljon uit het Regiment van Generaal van Brakel. Dokter J. Neys legde tijdens zijn onderzoek verband tussen het overlijden en de oudere wond van het slachtoffer. Naar diens oordeel zou Hendrik echter niet overleden zijn, als hij de fatale klap op de kermis niet gekregen had. Derhalve kreeg de vechtpartij in Meers nog een juridisch staartje...

Dirick Meys, Peter van Mulken, Peter Vrancken en Jacob Janssen werden, ofschoon ze op de vlucht waren, niet gerechtelijk vervolgd. Wel werden ze opgeroepen om voor het gerecht van de schepensbank te verschijnen. De gerechtsdienaren toonden evenwel begrip voor hun vlucht en haalden als verklaring een oude spreuk uit de kast, die luidde: '*Het is beter in de reysen (op reis), dan in d'yser (in de boeien)*'.

Andere argumenten waren:

- a. De tegenpartij was naar Meers gekomen met de opzet om ruzie te zoeken;
- b. Het slachtoffer had die dag al eerder gevochten met Samuel Schepers uit Stein;
- c. Men had door het roepen van hondsvotten en koekoek (hier draait men het gebeurde om) en

het gewelddadig slaan en uitschelden van Janssen, deze tot zelfverdediging en hulp halen gedwongen;

d. Er waren volgens de getuigen tijdens het bewuste straatgevecht minstens honderd slagen uitgedeeld. Daaruit kon evenwel niet meer worden opgemaakt welke de fatale slag was geweest;

e. De belaagden moesten hun lijf en leden verdedigen, "Tegens eenen gedertimineerden dange-reusen krakeelmaker (Hendrik), die daar af professe is makende".

Verder haalt men nog de vermelde vechtpartij in Nijmegen aan.

f. Samengevat: Hendrik was een gevaarlijk ruziezoeker, die z'n overlijden aan zichzelf te danken had.

Ten opzichte van de aanstichter Matheus Claessens was de drossaard, P. Banens, niet zo mild. Deze eiste voor Matheus een zware straf, boete of amende (geldstraf) en betaling van de gerechtskosten. Het gerecht had geen meededogen met hem want de drossaard voegde er aan toe, dat gedagvaarde desnoods zijn eigendommen diende te verkopen om alles te betalen. Voorwaar een niet geringe straf voor Matheus Claessens. Matheus had weliswaar Hendrik niet doodgeslagen, doch:

- was de aanstichter geweest om naar Meers te gaan met zijn concipelen en ruzie te zoeken met Dirick Meys;

- had Jacob Janssen met een

ovenstok geslagen, hetgeen het begin voor een mini-veldslag was geweest;

- had Hendrik Schreurs aangezet om Peter van Mulken te slaan;

- had zich voor diens vertrek naar Meers bewust met een "*bloten pallant*" (zware knuppel) bewapend. Het vonnis tegen Matheus en Hendrik ontbreekt tot dusver in de gepleegde bronnen.

Jodenpolitiek

Op basis van gangbare opvattingen en rechtspraktijk in de Zuidelijke Nederlanden kwamen lokale heersers in, met name de vrije rijksheerlijkheden, tot de overtuiging, dat het voeren van een speciale Jodenpolitiek mogelijkheden bood om bijzondere economische activiteiten te ontplooiën en daarmee aanvullende inkomsten te verwerven.

Ook de graven d'Arberg, de lokale bestuurders van de toenmalige vrije rijksheerlijkheid Elsloo maakten van de geboden mogelijkheden gebruik. Staatsrechtelijk was de positie van Elsloo tussen de 16e en 18e eeuw bijzonder onduidelijk. Middels het Traktaat van Fontainebleau had Joseph II zijn rechten over o.m. de Zuidelijke Nederlanden overgedragen aan de Staten Generaal. Niettemin bleef

het plaatselijk bestuur zich desondanks gedragen. als ware Elsloo een vrije rijksheerlijkheid. Op 1 mei 1699 verleent Albert Joseph, graaf van Arberg, van de rijksheerlijkheid Elsloo, baron van de stad Helmont, graaf van Beaufort, Peer en Hamal, Erfmaarschalk van 't Lant en het hertogdom Limburg, e.v. aan de jood Hermanus Manasses en diens familie definitief toestemming om hun woonplaats en beroep als beenhouw (slager) verder in de Baronie Elsloo te continueren en na het afsterven de dode lichamen op de Santeberg van Terhagen te doen begraven. Hermanus was gehuwd met Eva Salomon.

Aan de verblijfs- en beroepsvergunning waren o.m. de navolgende condities verbonden, die destijds door de secretaris van het lokale bestuur werden vastgelegd:

- Hermanus moest de plaatselijke en landelijke belastingen tijdig afdragen,
- Hermanus was voorts een speciale recognitie van 4 Rijksdaal- ders brabantse aan de rentmeester verschuldigd,
- Op straffe van boete en in beslagname mocht Hermanus slechts natuurlijke en kwalitatieve produkten inkopen,
- Alle officieren, inwoners, onderdanen en andere groeperingen werden geboden de familie Hermanus Manasses in vrede binnen de Elslope gemeenschap te laten leven en het beroep te laten uitoefenen.

GEEN TOEVAL

Dat graaf Albert Joseph een jood als zodanig inschakelde was niet toevallig. De joden werden als slagers vooral gewaardeerd, omdat ze in staat waren de vleesvoorzieningen te waarborgen. Lokale slagers kochten hun vee namelijk in de onmiddellijke omgeving. Was in de streek sprake van veesterfte, hetgeen geregeld voorkwam, dan was het consumptievlees snel op. Het binnenhalen van een joodse beenhouwer (slager) betekende daarin een uitkomst. Door hun wijd verbreide handelskontakten waren ze nl. in staat voor een geregelde aanvoer te zorgen.

JODENBELASTING

Hermanus werd opgevolgd door een uit Stein afkomstig familielid, David Manasses. Middels een op 5 november 1727 gedateerd document wordt David toestemming verleend om het beenhouwersvak (slagerij) in Elsloo voort te zetten. Graaf Nicolaas maakt van de gelegenheid gebruik om de Jodenbelasting enigermate uit te breiden. Enerzijds moet David jaarlijks nog een persoonlijke belasting van 26 guldens Brabants afdragen en wordt anderzijds ook belast met een werkwaardige heffing in natura: voortaan moeten ook alle runds- en ossetongen op het kasteel afgeleverd worden.

HUWELIJK

De eerder genoemde Hermanus

moet in ieder geval voor 5 november 1736 gestorven zijn. Op die datum verschijnt nl. Isaac Heydtman, met diens wettige echtgenote, Eva Salomon, voor de Elsloose Schepenbank i.v.m. het voorgenomen huwelijk van haar dochter Hendelen Manasses met Isaac Vaes. Isaac Heydtman woonde in het 'Huys de Fontein', dat naar alle waarschijnlijkheid het woonhuis is van de kasteelboerderij. Het huwelijkskontraat bevatte o.m. de volgende bepalingen: de toekomstige bruid zou van haar moeder en stiefvader de voor die tijd niet geringe som van 100 Rijksdaalders Brabants (Maastrichter cours) ontvangen (ter vergelijking een doorsnee woonhuis kostte tussen 100-150 guldens brabants); de bruidegom moest de kosten van de bruiloft, het huis en de inboedel (de echtelijke sponne)

voor zijn rekening nemen. Betrokkenen staan voor het nakomen van hun verplichtingen in met hun persoon en hun bezittingen.

OPENBARE VERKOOP

Beenhouwer David gaat het niet voor de wind. Op 3 september 1740 vindt er nl. een openbare verkoop plaats van diens meubelen, omdat hij nagelaten had zijn jaarlijkse schattingen aan de Rentmeester v.d. Heer af te dragen. De totale opbrengst is 19 guldens en 1 oort.

BOKKENRIJDERS

Davids opvolger, Andries Manasses, gehuwd met Mechtilde Abrahams, bleef ook niet van tegenspoed verschoond. Uit een in het Schepenbankprotocolle van Geulle opgetekent verhoor en bekentenis van Pieter Penders,

alias het Leemkuicken, bekend deze samen met de bende van Elsloo bij de jood Andries Manasses, 100 rijksdaalders uit een kast gestolen te hebben, nadat ze de sleutel uit de kleren van diens echtgenote Mathilde, weggenomen hadden. Het slachtoffer deed nimmer aangifte van deze diefstal. Achteraf kan men concluderen dat angst voor wraak niet onwaarschijnlijk is geweest, temeer, omdat de gekende bokkenrijder, Nicolaes Vlecken, een tijdlang de buurman van Andries is geweest. Nicolaes Vlecken woonde in een huis welk stond in de huidige tuin naast het "Huys de Fontein" in de Maasberg.

ERFENISREGELING

Op de onder Frans bewind in 1796 vervaardigde inwonerslijst van Elsloo (personen boven 12 jaar) staat de Familie Manasses als volgt genoteerd: Andries Manasses oud 72 jaar Mechtildis Abraham oud 70 jaar Hun kinderen: Abraham, Adam-Isaac, David, Salomon (Meldel-Salomon alias Manus-Mendel) en Clara. De erfenis, bestaande uit een activa van 4711 Franse Francs, 66 centimes en een passiva van 4526 Franse Francs, 16 centimes en een netto saldo van 185 francs, 50 centimes werd evenwel niet toegewezen aan diens weduwe Johanna, doch aan diens broer Adam-Isaac en zijn neef Andreas Gottschalk (zn, van Clara). In de erfdeling viel ook het hun woonhuis. Dit lag niet meer in de

Maasberg maar in de Dorpsstraat. Het huis werd verkocht aan de gemeente en ging als school en woonhuis voor de kapelaan dienen. Het huis staat nu nog bekend als de 'oude kapelanie'. Het overlijden van Adam-Isaac (Mendel) op 31.05.1836 om 10,00 uur 's avonds in de leeftijd van 81 jaar betekent ook het uitsterven v.d. mannelijke lijn. Bij de eveneens via Winand Boots te Amby verleden testamentaire erfenis is wederom niet de weduwe van de overledene, Mechtildus Gompel, de erfgename, doch de weduwe van diens broer, Johanna Bloemendaal. Kortom een alleszins opmerkelijke erfenis toebedeling .

Brand te Meers

We schrijven het jaar 1791. Het was al weer enige jaren geleden dat de streek werd gezuiverd van het gespuis der bokkerijders. Ook Kleine Meers (het huidige Grote Meers) had als voormalig broei-nest van benedeleden een roerige tijd meegemaakt. Stilaan was de rust ook in dit gehucht weergekeerd. Nabestaanden van veroordeelden woonden vredig bijeen toen het gehucht op 30 augustus plots in rep en roer raakte.

Tekening: Jos Meijers, Elsloo.

Een felle brand veranderde in zeer korte tijd een aantal huizen in rokende puinhopen.

De dag na de brand (31 augustus) stelde de schepenbank van Elsloo een onderzoek in naar de oorzaak van de brand en de omvang van de schade. In een bijzondere vergadering kwamen de schepenen (vergelijkbaar met huidige raadsleden, maar met veel grotere bevoegdheden) Fredrix, Bovens en van Hees bijeen om een aantal getuigenverklaringen te aanhoren.

Bij het verhoren van de getuigen bleek al gauw dat de weduwe Franssen een van de sleutelfiguren was met betrekking tot de oorzaak van de brand. De vrouw, met haar meisjesnaam Catharina op den Oort genaamd, was gehuwd

geweest met de uit Wallonië afkomstige Toussaint Franssen. Deze Franssen had zijn voornaam nou niet direkt een grote eer bewezen, want al betekent de Franse naam Toussaint dan ook Alle(r) Heiligen; de drager ervan was n.l., lid geweest van de gevreesde bende der bokkerijders. Na zijn vlucht (en later overlijden) had de weduwe met haar kinderen te Kleine Meers mogen blijven wonen. Haar inkomen verdiende ze met het bedrijven van een klein winkeltje aan huis.

Nu, door het ongelukkige voorval van de brand, kwam ze wederom in opspraak. Dirk Meys, die als eerste getuige werd verhoord, verklaarde dat hij de brand had gezien in de schuur van de timmerman Jan Smeets en in het

huis van de weduwe Franssen. Verder verklaarde hij enkel nog datgene te weten wat Marten Beckers hem had verteld. Hierna was het woord aan de volgende getuige: Frans Martens. Deze verklaarde dat hij bezig was geweest met het repareren van het dak van het huis van de weduwe, toen hij plots rook en vuur uit het dak had zien komen. Op dat ogenblik stonden de naburige huizen nog niet in brand. Ook hij wist verder niet veel te vertellen over de oorzaak van de brand, enkel nog dat ook hij met Marten Beckers had gesproken en dat laatstgenoemde hier meer over wist te vertellen .

Tenslotte kwamen ook de timmerman Jan Smeets en zijn zoon Dorus aan het woord. Deze laatste had het vuur in het huis van de weduwe als eerste gezien. Direkt daarna had hij gezien dat zijn vader de mesthoop oprende en luidkeels '*brand, brand*' had geroepen . Jan Smeets was daarna het huis van de weduwe binnengestormd om het vuur te blussen. Uiteindelijk had hij zijn pogingen ter redding van het vege lijf moeten staken. Omtrent de mogelijke oorzaak konden ook zij geen verklaring afgeven. Zij hadden echter gehoord dat Marten Beckers kort voor het uitbreken van de brand in het huis was geweest.

Na het aanhoren van voornoemde getuigenverklaringen besloot het

gerecht dat Marten Beckers moest worden gedagvaard omdat deze waarschijnlijk de ontbrekende antwoorden zou kunnen geven. De gerechtsbode kreeg de opdracht Marten de dagvaardiging te overhandigen met de mededeling dat hij geacht werd zich op 6 september om negen uur in de morgen in de gerechtszaal te Elsloo te vervoegen. Bij een eventuele weigering zou hij veroordeeld worden in een boete van twee rijksdaalders.

Marten Beckers verscheen op de bewuste zesde september voor het schepengerecht van Elsloo om zijn verklaring af te leggen. Hij zei dat hij weliswaar kort voor het uitbreken van de brand in het huis van de weduwe Franssen was geweest om tabak te kopen, maar dat hij omtrent het ontstaan van de brand niets kon vertellen. Wel had hij gezien dat de dochter van de weduwe stro-as in een korfje had gedaan. Hij wist echter niet of 'er nog vuur in zat'. Later had hij gezien dat rook uit een van de huizen (waar ook de weduwe woonde) kwam. Toen hij daarna hoorde dat er brand was in het kamertje bij de weduwe waren zijn gedachten wel direkt bij dat korfje geweest. Verder zei hij niets meer te weten.

Het gerecht verhoorde op de twintigste september nog twee verdere getuigen, te weten Koen van Mulken en Thijs Wijnen. Ook zij

konden echter geen nieuwe zaken aan het licht brengen. De bronnen zwijgen over de verdere verloop en de uitkomst van het onderzoek. De toch al economisch zwakke positie van de inwoners van Kleine Meers werd voor enkelen nog eens extra bezwaard. Behoudens het volledig uitgebrande huis van de weduwe Franssen bedroeg de overige schade f 4.900,00. De gedupeerden waren: Jan Smeets 1500 gulden; Dirk Meys 1000 gulden; Koen van Mulken 800 gulden (minimaal); Herman Vrancken 700 gulden; Thijs Wijnen 600 gulden en Dorus Smeets 300 gulden. In die tijd enorme bedragen; een brandverzekering was toen nog niet uitgevonden.

"Soldaat van Napoleon"

De Franse overheersing, welke duurde van 1795-1815, heeft een onuitwisbare stempel op onze geschiedenis gedrukt. Naast voordelen, zoals de Burgerlijke Stand, leverde de overheersing voor onze voorouders echter meer nadelen op. De meest gehate maatregel was wel de militieplicht. In deze aflevering willen wij nader ingaan op de werking van de 'Conscriptie' en de lotgevallen van

een drietal jongens uit de Maaskant.

CONSCRIPTIE

In 1795 werden de Landen van Overmaas toegevoegd aan het grondgebied van Frankrijk, waarbij onze streek deel uitmaakte van het Departement van Nedermaas met Maastricht als hoofdplaats en het Departement van de Roer met Roermond als hoofdplaats. Ieder Departement was weer onder verdeeld in Cantons, zoals Meerssen, waartoe Elsloo en Stein behoorden en Sittard, waartoe Berg-Urmond behoorde. Een op 5 september 1798 uitgevaardigde Wet op de Dienstplicht had ook vergaande consequenties voor onze bevolking.

Enkele hoofdpunten daaruit: In principe is elke Fransman soldaat en kan in tijden van oorlogsgevaar opgeroepen worden. De wetgevende macht bepaalt het jaarlijks op te komen dienstplichtigen in de leeftijd van 20-25 jaar. In vredetijd bestaat het leger uit dienstplichtigen en vrijwilligers, waarbij het aantal dienstplichtigen afhangt van het aanbod aan vrijwilligers.

Voor de gezinnen, waarvan een zoon voor de Dienstplicht werd opgeroepen betekende dit vaak een ramp. Volwaardige arbeidskrachten werden n.l. ingelijfd voor de duur van 5 jaar. Bovendien keerde

20-30% daarvan niet terug en degenen die wel terugkeerden waren veelal lichamelijk of geestelijk gehandicapt. Het selectiesysteem was gebaseerd op de reeds eerder ingevoerde Burgerlijke Stand. Vanuit dit bestand verzamelde men de geboortedata van jongemannen, die oud genoeg waren om de militaire dienstplicht te vervullen. Iedere dienstplichtige werd opgeroepen voor een keuring. Werd men goedgekeurd en kwam men niet in aanmerking voor vrijstelling, dan werd de jongeman een nummer toegekend, dat o.m. gebruikt werd bij de later volgende loting. Vrijstelling van Dienstplicht werd verleend aan o.m. degene, die:

- reeds een broer in dienst had,
- de enigste zoon was van een weduwe,
- de oudste was van 3 wezen.

Aan de hand van een door elke Gemeente op te stellen lijst van goedgekeurde dienstplichtigen stelde het Ministerie van Oorlog het

aantal benodigde dienstplichtigen voor elk Canton vast. Men selecteerde vervolgens d.m.v. loting op basis van het toegekende nummer. Deze loting ging door totdat het voor een lichte gewenste aantal was bereikt. Een lichte bestond verder uit actieve dienstplichtigen en reservisten. Het benodigd aantal actieve soldaten werd geloot uit de dienstplichtigen met de laagst toegekende nummers totdat het minimum aantal bereikt was. De overgebleven hogere nummers vormden de reservisten, die weliswaar getraind werden, doch verder burger bleven. Zij werden of opgeroepen bij dreigend oorlogsgevaar, danwel om na bloedige veldslagen de 'menselijke' gaten op te vullen. Ook in die tijd maakte men reeds gebruik van legale en illegale middelen om onder de dienstplicht uit te komen zoals in het navolgende zal blijken.

REEMPLACANT

Was men ingeloot, dan bestond nog de mogelijkheid om de 5-jarige Dienstplicht tegen betaling door een remplaceant (nummervisselaar) uit hetzelfde Canton te laten vervullen. Het zal menigeen duidelijk zijn, dat men hiervan alleen gebruik kon maken als men over voldoende middelen beschikte.

DIENTSWEIGERING

Dienstweigering of onderduiken werd op basis van een op 26

augustus 1805 uitgevaardigde Wet verhaald op de ouders door b.v. Inkwartiering van soldaten. Dienstweigeraars werden bovendien meedogenloos vervolgd door de zgn. 'Collonnes Mobiles'.

DESERTIE

Deze vorm van dienstverlening werd zwaar gestraft. Voor de gegrepen vluchteling bestonden o.m. de volgende straffen: Naast de algemene boete van 1500 frs kon men worden veroordeeld tot de dood door de kogel; minimaal 10 jaar, geketend aan een ijzeren bal van 8 kg; of gevangen gezet gedurende 3 jaar met ongekete dwangarbeid.

ZELFVERMINKING

Dit moest wel grondig gebeuren, bijvoorbeeld afhakken van een of meer vingers. In het zgn. Franse archief van het R.A.L. troffen we enkele toepasselijke ervaringen aan van een drietal jongemannen uit de Maaskant. Aan de hand van hun lotgevallen kan men zich een beeld vormen van wat een 'loteling' in dienst van Napoleon had te doorstaan.

HENRI DEVOYE

Als zoon van Godefridus en Catharina Schreurs te Meers-Elsloo geboren, op 18 november 1783. Na keuring werd Henri ingeloot bij de Cavalerie (gewapende ruiters). Op basis van de lichaamslengte (1,73) werd Henri daarop aangewezen om zich te

melden bij het Regiment Dragoniers te Boven (bij Amiëns). Na zijn opleiding in Boven werd Henri gevoegd bij de strijdkrachten welke meermaals tegen de Russen vochten. Tijdens zijn diensttijd heeft het 20e Regiment Dragonders deelgenomen aan diverse veldslagen zoals :

- De Slag bij Austerlitz rond 2-12-1805.

- De Slag bij Jena en Auerstadt 14-10-1806.

- De Veldslag in Eylau bij Königsberg in Polen 8-2-1807 tussen de Fransen en de verzamelde strijdkrachten van Rusland en Pruisen. Tijdens deze laatste veldslag is Henri waarschijnlijk gewond geraakt, want enkele dagen later t.w. 14 februari 1807, wordt hij door de Russen in Villenbourg bij Eylau gevangen genomen en naar een hospitaal te Smolensk gebracht, waar hij in mei 1807, 23 jaar oud, sterft. . . in dienst van Napoleon.

JEAN MATHIEU DERRÉ

Geboren op 29 december 1789 te Schinnen, als zoon van Mathieu en Beatrix Lemmens (geboortig uit Elsloo) werd Jean Mathieu met 27 andere jonge mannen uit het Canton Meerssen ingedeeld bij het 105e Regiment Infanterie (gewone veldsoldaten) te Neuf-Binsach. Met dit regiment nam Jean Mathieu deel aan de veldslagen van Aspern en Essling tegen de Oostenrijkers. Tijdens deze veldslag werd Jean

Mathieu door een geweerkogel aan diens hoofd gewond geraakt. Na herstel nam hij deel aan de Slag van Carascal in Spanje, met welk land Napoleon sinds 1808 oorlog voerde. Bij deze veldslag liet Jean Mathieu op 2 september 1812 in de leeftijd van 21 jaar (!) het leven . . . in dienst van Napoleon.

JEAN MARTIN VAESSEN

Geboren 4 juni 1793 te Elsloo, als zoon van Chrétien en Anne Routen. Kleinzoon van de gehangen 'bokkerijder' Martin Vaessen. Op 24 september 1812 bevindt hij zich bij het 2e regiment Voltigeurs.

Voltigeurs waren verkenners met een speciale opleiding tot scherp-schutter. Ze hadden veelal een te kleine lichaamslengte voor andere krijgsonderdelen; zij moesten

echter wel sterk en lenig zijn om bij de Cavaleristen achter op de paarden te kunnen springen. Op deze manier werden ze dan naar de plekken op het slagveld gebracht, waar het mis dreigde te gaan. Op 1 januari 1813 wordt Jean Martin overgeplaatst van het 2e naar het 3e Regiment Voltigeurs en na opgelopen levensgevaarlijke verwondingen per 1 februari daarop volgend in het hospitaal van Parijs opgenomen. Aldaar stierf Jean Martin op 20 februari, in de leeftijd van 19 jaar (!) . . . in dienst van Napoleon.

Huisvestingproblemen te Urmond

De komst van de Fransen betekende in 1794 ook de ondergang van de Nederrijnse Hervormde Kerk in het Land van Gulik, waartoe ook Urmond behoorde. De nieuwe overheersers vernietigden dit Kerkverband, hetgeen o.m. direkt tot gevolg had, dat de Staatse schattheffer voortaan het aandeel in het predikantstraktement weigerde te betalen. Bovendien kwamen de bijdragen van de schippers en de liefdegaven uit Holland te vervallen.

De financiële situatie van de Hervormde kerkgemeente was derhalve uiterst precair. Ondanks de financiële problemen en de nodige verwarring wist de toenmalige predikant Ds. Kremer zijn activiteiten voort te zetten. Uiteindelijk moest hij wegens voortdurend gebrek aan de nodige baten en een jarenlange salarisachterstand in 1803 toch het predikantsbijtje erbij neerleggen.

Regeringsinitiatieven van de Bataafse Republiek leidden er nadien toe, dat o.m. het achterstallige salaris van de predikant en de schoolmeester alsnog tot 1802 werd uit betaald. Enkel een financiële bijdrage in het toekomstig salaris v.d. predikant was niet meer mogelijk. De toekomst van de Hervormde Kerk in

Urmond bleef er derhalve allesbehalve florissant uitzien. De kerkeleden staken daarop de koppen bij elkaar en beloofden uiteindelijk naar draagkracht een financiële bijdrage te leveren. Daarop volgende toezeggingen over eventuele revenuen van de overheid hadden tot gevolg dat Ds. Chr. Cramer uit Lüdenscheld op 15 mei 1804 bereid gevonden werd Ds. Kremer op te volgen.

Consistorale kerk

De Franse Staat had inmiddels de oprichting van een nieuw kerkverband voorbereid. Hieruit voortvloeiend vaardigde de Prefect v.h. Departement Roer op 18 mei 1804 een instructie uit voor de op te richten Consistorale Kerk van Stolberg. Ook Urmond zou hiertoe gaan behoren. Onder voorzitterschap v.d. Prefect werd Ds. Cramer, als lid van de 'Consistoire' benoemd. Deze legde met de andere afgevaardigden v.d. kerkeraden de eed van trouw aan Keizer Napoleon af.

De financiële draagkracht van de 'Consistoire' in Urmond was van dien aard, dat het predikantstraktement korte tijd later niet meer kon worden uitbetaald, hetgeen Ds. Cramer in 1805 deed besluiten een soortgelijke functie in de kerkgemeente Valkenburg _ Heerlen te aanvaarden. Met diens vertrek op 10 maart 1805 brak voor Urmond een jarenlange vakature aan. Het Kerkbesluit van de

Consistorale Kerk van Stolberg in 1809 en daarna toegezegde financiële steun leidden er uiteindelijk toe, dat de Hervormde Gemeente Urmond in de persoon van Ds. Albert Heinrich Voget weer een predikant had. In afwachting v.d. keizerlijke goedkeuring ving deze in juli 1810 inofficieel met zijn werkzaamheden aan. Als eigenzinnig heer lieten de onenigheden met de Hervormde Kerkgemeente niet lang op zich wachten. In die zin liet hij kort na zijn installatie voor 'eigen rekening' een orgel, uit Duitsland afkomstig, in de kerk plaatsen.

De Hervormde Gemeente had de nodige vraagtekens en twijfels over zijn vernieuwingsdrang en werd bovendien ook nog eens opgezaald met de rente over de door hem aan het orgel bestede kapitaal. Op basis van zijn gezinssamenstelling (15 kinderen) en op voorwaarde dat hij bij de aanvang van zijn werkzaamheden ook de taken van de schoolmeester en voorlezer (koster) zou waarnemen was hem door de Kerkeraad naast de predikantswoning ook de voor de voorlezer bestemde aangrenzende woning tijdelijk ter beschikking gesteld.

Met de benoeming van de voorlezer Smits vingen echter de huisvestingsproblemen aan. De procesgang zou zich zelfs tot na 1836 voortzetten. Met de benoeming van Smits eiste de Kerkeraad

het voor hem bestemde woonhuis weer op en verzocht de predikant het pand te ontruimen. Deze bleef evenwel halsstarrig weigeren hieraan gevolg te geven. Ten einde raad zagen de Kerkeraden van Urmond en Grevenbicht zich in 1823 genoodzaakt tot de Gouverneur der Provincie Limburg te wenden (excellentie Depeche). Ds. Voget was toen inmiddels met emeritaat.

De Gouverneur gaf daarop aan de Commissaris van het Arrondissement Maastricht opdracht een onderzoek te doen instellen en hem rapport uit te brengen. Mocht de Commissaris bij diens onderzoek vaststellen, dat de klachten gegrond waren, was hij gemachtigd de emeritus-predikant schriftelijk te verzoeken het onderhavige pand te verlaten en in behoorlijke toestand achter te laten. Na het horen van de betrokken partijen, waaronder de predikantsvrouw, die haar afwezigheid man vertegenwoordigde, bracht de Commissaris op 15 oktober 1823 schriftelijk verslag uit.

Hij formuleerde daarin de eerder tussen partijen gemaakte afspraken en merkte bovendien op dat Ds. Voget van oordeel was, dat hij de voorlezerswoning zou kunnen gebruiken voor bewoning en de inrichting van een koets- en paardestal. Voorts werd door diens echtgenote beweerd dat de predikantswoning bij hun intrek in zeer slechte staat verkeerde en veelal

door eigen middelen bewoonbaar was gemaakt. De gevraagde hulp werd steeds door de Kerkeraad geweigerd, waardoor hun gezin was gedwongen alles zelf te doen.

Anderszijds beweerde de Kerkeraad nog eens nadrukkelijk dat de voorlezerswoning slechts ter eigen bewoning en voor de duur dat er geen voorlezer in functie was, ter beschikking was gesteld. Omdat daarin weer was voorzien, eiste de Raad de woning weer op. De Raad was bovendien van oordeel dat de predikant bij het opknappen van diens huis niet alleen de jaarlijks door het Gouvernement verleende bijdrage ad. f 100,= had aangewend, doch ook de kasgelden van de

Protestantse Gemeente t.w.v. resp. f 2.000.00 en f 2.100.00, evenals andere door hun aan hem overgedragen kapitalen. Zelf had de Commissaris zich ervan kunnen overtuigen dat ds. Voget zich in goeden doen bevond en in tegenstelling tot de met de kerkeraad eertijds gemaakte afspraken de voorlezerswoning niet ter bewoning had aangewend, doch daarvan een stal had laten maken.

De Commissaris sloot zijn verslag aan de Gouverneur af met de vaststelling, dat het gebruik en de lasten v.d. predikantswoning op 8 mei 1811 bevestigd en goedgekeurd was door de Cinsistotale kerk van Stolberg. Op grond van de aantijgingen en reclamaties van

de Kerkeraad en de Commissaris had Ds. Voget zich ook schriftelijk tot de Gouverneur gewend. De gewezen predikant deed daarin niet alleen zijn beklag, doch beweerde voorts dat er van een weigering geen sprake kon zijn, omdat hij levenslang van deze gebouwen gebruik mocht maken. Eerst na diens verscheiden zou de Hervormde Gemeenschap een nieuwe bestemming aan de gebouwen kunnen geven. Ds Voget was voorts van oordeel dat enkele onwetende en partijdige Kerkeleden hem niet konden ontnemen, wat de Hervormde huisvaders hem eertijds in liefde hadden overgedragen.

De ex-predikant deed ook een beroep op een Koninklijk Besluit d.d. 16 april 1816 en 4 september 1819, waarin eerdere afspraken en rechten tussen predikant en Hervormde Gemeente gewaarborgd werden. Hij verwachtte daarom dat de wil van de goede Koning Willem gerespecteerd en de gerechtigheid in het land gehandhaafd werd.

Zijne excellentie werd in overweging gegeven om de voorlezer Smit een woning elders te Urmond te verhuren voor de duur van 10 jaar en hem een salarisverhoging van f 100,00 aan te bieden. Dit was naar het oordeel van Ds. Voget de enige wens om de ordeverstoorders op de weg der vrede te leiden en in liefde te

verenigen. Diens beklag werd besloten met een verwerping van de achterbakse handelingen door enkele Kerkeleden en een beroep op de rechtvaardigheidszin van zijne excellentie. De Gouverneur was evenwel niet onder de indruk van zijn argumenten, want op 19 november 1823 bevestigde hij aan de eerder genoemde commissaris, dat de redenen en vermeende bewijsgronden van de ex-predikant hem niet hadden kunnen overtuigen. De commissaris werd daarom verzocht zich niet te laten weerhouden door de argumenten van Ds. Voget, doch diens advies van 18 oktober j.l. (ontruiming) onverwijld uit te voeren.

Diens machtsmiddelen waren kennelijk beperkt, want op 18 januari 1824 rapporteerde hij dat Ds. Voget, ondanks herhaalde maningen om het voorlezershuis in de oude staat te herstellen en daarna te verlaten, halsstarrig bleef weigeren. Intussen had Gouverneur Depeche via de Directeur Generaal voor Zaken der Hervormde Kerk schriftelijk vernomen, dat de gewezen predikant zich op 25 november 1823 rechtstreeks tot zijne majesteit Koning Willem had gewend. Zijne majesteit had zich evenwel bij dispositie verenigd met het door de Minister van Publiek Onderwijs, Nationale Nijverheid en Kolonien over Ds. Voget uitgebrachte ongunstig rapport. De Commissaris werd daarvan op de

hoogte gebracht en wederom verzocht met medeweten v.d. Kerkeraad de voormalige predikant te gelasten alsnog medewerking te verlenen aan de ontruiming.

De oud predikant was evenwel niet te vermurwen en kwam vervolgens via diens Sittardse collega met het voorstel aan de Kerkeraad om zijn elders in Urmond gelegen woning tegen betaling v.d. kooppenningen aan te bieden. Dit voorstel werd door de Raad verworpen, omdat het onderhavige pand onder druk aan Ds. Voget verkocht was door een weduwnaar, terwijl deze daartoe niet gerechtigd was, omdat nog onmondige kinderen tot zijn huishouden behoorden. De Raad zag daarin slechts een list van de ex-predikant.

De Commissaris verzocht daarop aan de Gouverneur hem dwangmiddelen te willen verschaffen en bovendien de Kerkeraad te machtigen de weerbarstige ex-predikant te doen vervolgen. De Gouverneur stelde daarop aan laatstgenoemde een ultimatum. Negeerde deze voor 15 juli 1824 de voorlezerswoning te verlaten, dan maakte hij zich schuldig aan strafbare feiten.

De toenmalige rechtsmiddelen van een Staatsraad-Gouverneur waren duidelijk nog niet van deze tijd, want in de maand september wend hij zich ten einde raad tot de Directeur-Generaal voor Zaken der

Hervormde kerk in Den Haag. Ook de Directeur-Generaal wist i.v.m. gebrek aan jurisprudentie en ervaring met dit soort aangelegenheden geen beter pressiemiddel, dan de weerspannige ex-predikant te dreigen met inhouding van diens salaris, voorzover deze volhardde in zijn weigering.

Ds. Voget was kennelijk goed op de hoogte van de toenmalige rechtsgang en wist ondanks alle dreigementen zijn positie nog steeds onaantastbaar. Hij liet zich dan ook de eerstkomende jaren niet intimideren door allerlei argumenten. Allerlei navorsingen ten spijt moeten wij u i.v.m. wellicht verloren gegane documenten of (nog) niet toegankelijke archieven voorlopig het antwoord onthouden van de voortgaande ontwikkelingen.

Nederlands Hervormde Kerk
Intussen was na een vakature van zes jaren, Ds. Gerhard Stockgeld uit Groesbeek, in 1826 als opvolger van Ds. van Urmond beroepen. Na het beëindigen van het Franse bewind was Urmond nl. weer bij het Koninkrijk der Nederlanden gekomen en bij overheidsregeling ingedeeld bij de Nederlands Hervormde Kerk. Zowel predikant Stockfeld als het nieuw Provinciale Hervormde Kerkbestuur werden vanzelfsprekend ook geconfronteerd met de schulderfenis en het eindeloze proces tegen de voormalige predikant Albert Heinrich

Voget.

Rumoer rond een burgemeester

Met de Belgische afscheiding in 1839 kwam er nog geen einde aan de kommer en kwel van onze voorouders in de Maaskant. Niet alleen uit economisch-, maar vooral ook uit politiek oogpunt waren het nog moeilijke jaren. Zo volgden misoogsten en veesterften elkaar op. Stein beleefde een politieke crisis i.v.m. de turbulente verdeling van de Graetheide en ook Elsloo verkeerde politiek in roerig water.

De toenmalige burgemeester, Joannes Jacobus Frederiks, moest dit aan den lijve ondervinden. Deze burgervader kreeg in 1842 zelfs te maken met een ware volksopstand. De opzet ervan, zo later bleek, was hem af te zetten ten gunste van graaf Theodoor de Geloës, wonend en grondbezitter te Elsloo.

Aanleiding

In 1835 had de gemeente Elsloo een gebouw, dienende tot gemeentehuis en school gekocht voor de prijs van Fr. 4.000. Dit

gebouw lag naast de voormalige St. Augustinuskerk en werd bij de aanleg van het Julianakanaal afgebroken. Al spoedig na de aankoop bleek dat dit gebouw geen zegen was voor het gemeentebestuur. Op de aankoopsom restte nog een bedrag ad. Fr. 2.000 en de kosten van onderhoud overtroffen zelfs de inkomsten. Desondanks probeerde burgemeester Frederiks met veel kunst- en vliegwerk de hoogst noodzakelijke reparaties aan funderingen, ramen en daken te laten uitvoeren. Nu waren er mensen in het dorp die de desolate toestand van deze gebouwen aangrepen om de burgemeester in een kwaad daglicht te stellen. Men rekende het verval van de openbare gebouwen de burgemeester persoonlijk toe.

Ook circuleerden er in het dorp geruchten dat de burgemeester van zijn positie misbruik maakte door voor zichzelf, alsmede voor de raadsleden, belastingvrijstelling te regelen bij de kersverse Nederlandse Belastingdienst. Voorts werden hem onbekwaamheid, nalatigheid, partijschap en andere onregelmatigheden verweten.

Opmars

Blijkbaar waren deze aantijgingen voor een 50-tal inwoners uit het gehucht Meers genoeg om zich te scharen achter molenaar Augustinus Janssen en schipper Jan Schreurs uit Elsloo. De

Meersenaren waren voor dit doel geronseld door Winand Wijnen. Augustinus en Jan hadden Elsloo en Catsop voor hun rekening genomen (de geronselden waren veelal pachters van de familie de Geloës welke de kasteelgoederen bezat). Onder aansporing en leiding van beide Elsloonaren trok het gezelschap vanuit Meers naar het Kasteel van Graaf Theodoor de Geloës. In Elsloo sloten zich verdere sympatisanten aan, zodat de groep uitgroeide tot meer dan 150 personen, die luidkeels scandeerden: *'Weg met de burgemeester, Leve graaf de Geloës!'*

Een omstreden gebaar van de graaf de Geloës

Na het aanhoren van de reden van de serenade was graaf Theodoor waarschijnlijk gecharmeerd met deze aanhankelijkheidsbetuiging. In plaats van zich buiten de politiek te houden moedigde hij de menigte aan door ruimschoots te tracteren op wijn. Mogelijk speelde hier ook mee, dat diens vader, Charles de Geloës, de voorganger van burgemeester Frederiks was geweest en zag Theodoor wellicht kansen om in de voetsporen van diens vader te treden. De wijn was als olie op het vuur. De menigte raakte nog verhitte en luidruchtiger.

Na het 'warm en bemoedigend' onthaal bij graaf toog men verder naar de plaatselijke en in bepaald

opzicht reeds geprepareerde herbergen van een zekere Lenssen en Jan Claessen, waar hun gratis bier en jenever verschonken werd. Tierend en razend bracht men onder het genot van voldoende smaakmakende drank de nacht in de herbergen door, waar bij het kriecken van de dag de feestroes met een vechtpartij, zonder al te veel materiële en lichamelijke averij, eindigde.

Vooropgezet plan

Dat de aktie doelbewust en met een vooropgezet plan was voorbereid bleek de volgende dag. Door Jan Kiolein, schoolonderwijzer te Meers, was namelijk een rekest (klachten en grieven) over burgemeester Frederiks opgesteld. Deze onderwijzer, zoals uit nader onderzoek bleek, was een bijzonder heerschap. Van oorsprong kwam hij uit Elsloo (geboren als onwettig kind van Cornelia Kiolein), doch was naar België vertrokken waar hij vervolgens een "glanzende" carrière opbouwde. Toen de Belgische opstand uitbrak verbleef hij in het bedelaarshuis te Rekem. Vanuit dit huis sloot hij zich aan bij het Belgische Vrijkorps en werd later daaruit overgeplaatst naar de Linietroepen. Zijn militaire loopbaan eindigde met een veroordeling door de krijgsraad tot twee jaar dwangarbeid wegens ... diefstal! Van geloofsbriefven had men in die tijd voor het geven van onderwijs kennelijk nog niet gehoord.

Het bewuste rekest lag daags na de kroegentocht in de herberg van Jan Claessen. De bedoeling was dat de inwoners van de gemeente Elsloo hier naar toe zouden komen ter ondertekening van het rekest. De opkomst viel echter zwaar tegen. Om toch het gestelde doel te bereiken startten de landbouwers, Jacobus Leenaerts en Jan Starmans (beide pachters van mevr. de Geloës, de moeder van Theodoor), daarop een driedaags huis aan huis actie, teneinde alsnog zoveel mogelijk handtekeningen te verzamelen.

De kous op de kop

Zowel het rekest (incl. valse handtekeningen), als een klacht van burgemeester Frederiks over de aan zijn adres ten onrechte gerichte beschuldigingen bereikten de Districtscommissaris te

Maastricht. Deze ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw verzocht daarop de heer Smitshuijsen, onlangs benoemd tot burgemeester van de buurgemeente Stein, om diens commentaar op de aantijgingen. Deze gezagsgetrouwe ex-politiecommissaris van Venlo deelde daarop in april 1842 aan de Districtscommissaris mede, dat hij fatsoenshalve niet over diens collega Frederiks kon en wilde oordelen. Enerzijds kende hij Frederiks als ambtgenoot te kort en anderzijds was hem sinds zijn benoeming in Stein van enige onbekwaamheid nimmer gebleken. Wel had hij van diens oprechtheid en het gedrag van de belhamels meermaals horen getuigen.

Het ware naar diens oordeel te wensen dat de belhamels van deze samenzwering na een gerechtelijk onderzoek tot voorbeeld terecht werden gesteld. Nadat men bij de burgemeester van Stein de kous op de kop had gekregen waren de 'rebellens' afgedropen en was het vuur van de opstand gedoofd.

Een fataal concert

De trots van Elsloo, fanfare de Maasgalm, vierde in 1988 haar 90ste verjaardag. Vrijwel onbekend is het feit dat "De Maasgalm" nog een voorganger gekend heeft welke roemloos ten onder is gegaan na een ware volkerenslag tussen Elsloo en Geulle.

Het verhaal speelt zich af in de tweede helft van de vorige eeuw. Elsloo was toen nog een klein, rond de kerk gevlochten Maasdorp. Op het kasteel woonde toen Markies Charles de Grimaldi (van de prinsen van Monaco), die getrouwd was met de gravin Isaure de Geloës. Het dorp bezat ook toen reeds een fanfare. Op initiatief van deze Markies werd als onderdeel van de fanfare een brandweer opgericht. Van deze muzikale brandweer is bekend dat deze op 22 augustus 1857 de Maas is overgestoken om bij een grote brand te Maasmechelen te helpen met blussen. Voor het heldhaftige optreden tijdens deze brand ontving de brouwer August Claessen in 1859 een hoge onderscheiding van de koning der Belgen.

Niet alleen als brandweer, doch ook muzikaal stond de fanfare haar mannetje en ook dat diende bewezen te worden. In die tijd kon de rivaliteit tussen buurgemeenten fel opblaaien en zo verkeerde Geulle

voortdurend op voet van oorlog met Elsloo. Wat hiervan de oorsprong was zal wel altijd in nevelen gehuld blijven.

Vastgesteld mag worden dat deze oorzaak, zoals zo vaak, niet veel te betekenen heeft gehad. In het bijzonder was het voor Geulle moeilijk te verkroppen dat Elsloo (reeds lang) wel een fanfare had. Van hun kant lieten de Elslonaren geen gelegenheid voorbijgaan om die van Geulle het ontbreken van een fanfare in te peperen. Reeds vaker was het in Geulse cafés en ook op straat tot een treffen gekomen, waarbij aan beide zijden rake klappen vielen. Totdat op een fatale zondag de strijd definitief in het voordeel van de Geullenaren werd beslecht.

Die bewuste zondag had de fanfare van Elsloo de euvele moed gehad om zich in vol ornaat (blauwe kiel en witte kniebroek) al musicerende op Geuls grondgebied te wagen. In het café "Bie Sanderke achter de kirk" werden de dorstige kelen gespoeld. Uiteraard waren hier ook een paar Geullenaren aanwezig en al spoedig was het "vreigelen" in volle gang, als inleiding tot meer "serieuze" zaken. De fanfareleden van Elsloo namen toen het verstandige besluit naar buiten te gaan, waarna men zich opstelde en onder pittige marsmuziek de aftocht begon te blazen. Helaas, nadat zij enkele tientallen meters hadden afgelegd doemden onder

de lindebomen van de "kommelde" (zoals de laan van Geulle aan de Maas naar Elsloo toen heette) een menigte Geullenaren op.

Het was daarop onvermijdelijk dat het binnen de kortste keren vechten geblazen was. En hoe! Er werd zo hevig op los geslagen dat de meeste muziekinstrumenten van de Elslonaren in de strijd bleven. Inmiddels was een Geulse "loerjager" (stroker) naar huis gerend om even later terug te keren met zijn "flint" waarmee hij een paar schoten in de lucht loste. Hierop vluchtten onze muzikale voorouders in paniek terug naar hun thuisbasis, Elsloo. Deze tactische terugtocht was tevens het einde van het gevecht. Het heeft echter nog jaren daarna geduurd (mogelijk tot de oprichting van de "Maasgalm", vooraleer de fanfare weer naar buiten kon optreden omdat een groot deel van het kostbaar instrumentarium in de strijd verloren was gegaan of onbruikbaar geworden.

Toen in 1938 op de plaats van het voor Elsloo oneervolle, slagveld de Elza-hoeve (gelegen tussen de oude kerk van Geulle en de kanaaldijk) werd gebouwd vond men, tot ieders verbazing, in de grond nog onderdelen van muziekinstrumenten, zoals pistonknoppen !!

Een redding op de Maas

De Maas was voor de aanleg van het Julianakanaal niet alleen een grensrivier maar tevens in gebruik als scheepvaartroute. De scheepvaart op de grillige Maas was moeilijk en, vooral bij hoog water, zelfs levensgevaarlijk. Veel schippers lieten het leven doordat hun boot zonk en zij reddeloos aan de stroom werden overgeleverd. Dit kwam mede doordat het merendeel van de schippers de zwemkunst niet beheersten. In 1866 hadden twee drenkelingen het geluk dat een Maasbandse veerman en zijn zoon te hulp schoten.

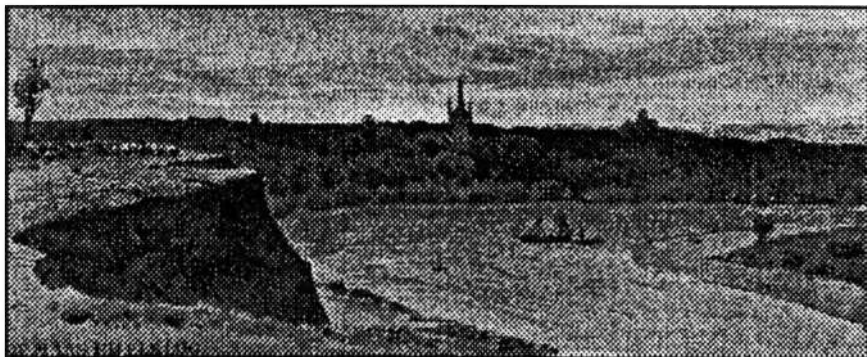
Witkool

Op zaterdag 1 december 1866 vertoonde de Maas een hoge waterstand. Desondanks stapten om half vijf 's middags te Maas-tricht zes mannen in een vissers-schuit. De schuit was geladen met zakken witkool en had de Maas-band onder Stein als eindbestemming. De passagiers waren: Mathijs Stevens (26 jaar), Hendrik Custers (33 jaar), Johannes Jörissen (23 jaar) allen woonachtig te Leuth (B); Peter Brouwers (31 jaar) uit Grevenbicht, de visverko-per Johannes Smeets (50 jaar) en zijn knecht Jacobus Oost, beiden uit Maastricht.

Schipbreuk

De overbelaste schuit was de Maasband tot op een kwartier

varen (ca. 1 km) genaderd, toen hij lek raakte. De schuit was in de duisternis op een krib in de Maasband gestoten en zank vrijwel onmiddellijk. De mannen geraakten te water en waren aan de stroom overgeleverd. Johannes Smeets en Johannes Jörissen hadden geluk. Zij hadden zich aan zakken witkool kunnen vastgrijpen en konden, door deze onder hun armen te klemmen, zichzelf, drijvend houden. De overige vier mannen verdronken echter in het koude maaswater. Jörissen en Smeets dreven, roepend om hulp, in de pikdonkere avond met de stroom mee in de richting van de Maasband.

Redding

Op het moment van de schipbreuk stonden in de Maasband twee mannen op de dijk. Het waren de veerman (van het pont tussen de Maasband en Vucht) Peter Berghs en zijn zoon Lambertus. Gewoonte getrouw inspecteerden zij bij hoog

water het veerpont. Zo ook deze avond. Ze tuurden naar het pont, toen ze plotseling hulpgeroep op de Maas hoorden. Hoewel ze niets konden zien, sprongen ze zonder aarzelen in hun veerpont.

Afgaande op het hulpgeroep roeiden ze naar het midden van de Maas. De eerst ontdekte drenkeling was Johannes Jörissen. Met veel moeite hees men de uitgeputte drenkeling aan boord. Vervolgens werd de steven gewend naar de volgende in nood verkerende drenkeling. Dit was de zwaar gebouwde Johannes Smeets.

Zware last

Johannes Smeets was bevangen door de koude en angst bijna aan het einde van zijn latijn. Met zijn laatste krachten greep hij zich aan Peter Berghs vast, in doodsangst roepende: *'Ik houd wat ik heb'*. Hierna verloor de drenkeling het bewustzijn. Door het zware gewicht van Smeets werd de veerman bijna

het water ingetrokken. Zijn borst werd zo hard op de rand van de pont gedrukt dat de veerman bloed spuugde.

Nu werd de toestand voor allen precair. De veerpont helde, door het eenzijdig gewicht, over en dreigde om te slaan. Het water liep al over de rand in het pont. Zoon Lambertus zag het gevaar en voorkwam door snel handelen een tweede schipbreuk. Lambertus trok zijn, inmiddels uitgeputte, vader aan de benen en daarna gelukte het beiden tenslotte om ook Johannes Smeets aan boord te hijsen. Na deze spectaculaire redding bracht men de drenkelingen en hun redders naar de plaatselijke schippersherberg. Hier kwamen ze na de doorstane ontberingen op verhaal. De klok wees toen kwart voor zeven aan.

Eerbetoen

Natuurlijk deed het nieuws van de heldhaftige redding snel de ronde. Ook de toenmalige autoriteiten vernamen spoedig van de redding op de Maas en deze benaderden, terecht, Koning Willem III om de veerman en zijn zoon een medaille toe te kennen. De redding van de twee drenkelingen was niet de eerste redding door de veerman geweest. Reeds eerder had de dappere veerman mensen uit de Maas gered.

Bij koninklijk besluit van 24 januari 1867 werd namens de koning aan

de veerman Peter Berghs de zilveren medaille voor menslievende daden, alsmede een loffelijk getuigenschrift toegekend. De zoon Lambertus viste echter achter het net. Men oordeelde namelijk dat zijn leven niet direkt in gevaar was geweest. Ook de koning der Belgen vergat de heldhaftige redder niet. Op 11 september 1867 ontvangt Peter ook van deze koning een medaille voor menslievend hulpbetoon.

Toestemming

Het ontvangen van medailles is één, maar het mogen dragen is twee. Vijf jaar na het gebeurde vraagt de veerman, via de burge-meester van Stein, M. Vaessen, toestemming aan koning Willem II om de beide medailles in het openbaar te mogen dragen. Het blijft merkwaardig dat de veerman wel toestemming krijgt om de Belgische, doch niet om de Nederlandse medaille te dragen. De Nederlandse medaille mocht hij niet dragen aangezien medailles voor menslievende daden niet bestemd zijn om gedragen te worden (!).

Strijd om een heiperceel

De verdeling van de Graetheide heeft, in de 19e eeuw, de gemoederen in de Maaskant tientallen jaren bezig gehouden. Deze strijd speelde zich op diverse fronten af. Zo waren enerzijds de diverse gemeenten het onderling en met de overheid grondig oneens over de toegewezen partages. Anderzijds lagen de inwoners onderling en met hun gemeentebestuur overhoop over de toegewezen heipercelen. Bekend is de strijd van Stein contra Elsloo en Urmond contra Munstergeleen. Minder bekend zijn de botsingen tussen de inwoners onderling en met hun gemeentebestuur. Een voorbeeld daarvan is een proces, welk gevoerd werd door inwoners van Elsloo in 1866 over de rechten op een heiperceel.

Aanleiding

Op 01.10.1866 togen Lambert Beckers, Pieter Lemmens, Gerard Beckers, en Theodoor Lenaaerts naar een heiperceel (A748), waarop hun dorpsgenoot, Cristiaan Köhler vloerplanten (koolzaad) geplant had. Op het perceel aangekomen, trokken ze samen de gehele aanplant (200 stuks) uit de grond en vernietigden deze. Köhler klaagt deze 4 vandalen aan, waarop op 30.10.1866 de zaak dient voor de rechtbank te Maastricht. Lambert Beckers wordt veroordeeld tot een gevangenisstraf van één maand en de overigen tot ieder 6 dagen gevangenis. Bovendien krijgen allen een geldboete van f 8,-, en dienen ze Köhler de aangerichte schade te vergoeden.

het was een heer die geboren was geboren
niet meer leeft niet langeren (enig) Sanderbant
was hij genaemt ende lagh by synen vrienden
en slegge ende goet. Sint hem in synen dach dat
heer sich niet meer oerent hiet dat heer was gesien
den darme liden een gawe onne godt is mit hee
haase vee aris gebingt in groote noot ende syn
hiesgavere bekeent hem dat heer liden den
den dach gehetge gawe te metter heiden ende ariden
ende dat heer vrotyden dese liden metter liden dech
gebicht liden in groot liden met ariden ende liden
soe dat heer ariden synen syche ariden ende ariden
ariden ende liden

Hoger beroep

De 4 beklaagden tekenen tegen dit vonnis hoger beroep aan. Ze worden hierin ondersteund door hun advocaat welke van mening is dat er verzachtende omstandigheden aanwezig zijn welke bij de eerdere rechtszitting niet belicht zijn. Zeker de rol van het Gemeentebestuur, welke laksheid in deze zaak verweten werd, diende naar het oordeel van de advocaat voor het Rechtscollege nader toegelicht te worden. Diverse getuigen werden gehoord over de geschiedenis van de heide van Elsloo.

Getuigenverklaring

De getuigen verklaren het volgende: In de 9e eeuw werd door de destijds regerende vorst (Swentibold alias Sanderbout) de Graetheide aan de gemeente Elsloo en andere nabijgelegen gemeenten geschonken. Naderhand is door de gemeenten de Graetheide onderling verdeeld. Enige gemeenten verkochten hun aandeel, anderen (o.a. Elsloo) gaven de heide, tegen een jaarlijkse betaling, in bruikleen aan de inwoners. Dit gebruiksrecht op hun heiperceel behielden deze inwoners hun leven lang. Stierven ze echter, dan viel het perceel terug aan de gemeente welke dan het gebruik van het perceel toekenden aan het oudste kind of naaste bloedverwant van de overledene. Het recht verviel eveneens wanneer men de jaarlijkse vergoeding

niet betaald had, of wanneer de gebruiker de gemeente verliet.

Nu bestonden er inwoners die de jaarlijkse som niet betaalden. Aangezien de gemeente naliet de som bij betreffende inwoners te vorderen en de percelen vervolgens niet terugvorderde konden er ingewikkelde situaties ontstaan. Zo was het mogelijk dat inwoners via hun ouders percelen verkregen (waarvoor de ouders nooit betaald hadden) en deze op hun naam lieten inschrijven in de openbare registers (als zijnde eigenaar) en over de percelen wel grondbelasting betaalden, doch aan de gemeente niets betaalden. In de loop der tijd zijn deze inwoners de percelen als hun eigendom gaan beschouwen, terwijl feitelijk de gemeente eigenares was. Toen de gemeente daarop alsnog de achterstallige betalingen bij die inwoners ging vorderen weigerden deze hieraan te voldoen. Men erkende de rechten van de gemeente op de percelen gewoon niet meer. Uit deze toestand van zaken zijn in meerdere gemeenten en in het bijzonder te Elsloo, vele moeilijkheden, botsingen en processen tussen het gemeentebestuur en de inwoners ontstaan. Aldus het getuigenverslag.

Reglement

Toch heeft het gemeentebestuur herhaaldelijk geprobeerd aan deze wantoestand een einde te maken. Men stelde wel reglementen op,

doch zonder succes. De diverse gebruikers hadden er namelijk alle belang bij de oude toestand te handhaven en werkten de gemeente tegen.

Op 20 maart 1866 besloot de gemeente Elsloo de koe bij de horens te vatten, en men vaardigde een reglement uit dat bindend diende te zijn. Het reglement werd voorgelegd aan Gedeputeerde Staten welke het goed keurden. Vervolgens dienden alle inwoners welke heidegronden in gebruik hadden dit reglement te ondertekenen en te bekrachtigen.

Bepaald werd onder meer dat alle percelen even groot dienden te zijn (40 roeden, 20 ellen). Degene die een groter perceel bezat diende het meerdere af te staan. Verder werden de rechten van de gemeente op de heidegrond en de plichten van de gebruikers nog eens benadrukt.

Natuurlijk waren lang niet alle gebruikers van de gronden het met

dit reglement eens. Deze weigerden het reglement te ondertekenen. Ondanks de tegenwerking ging de gemeente voort met het uitvoeren van de bepalingen.

Zo werd ook het perceel, in gebruik door Lambert Beckers aangepakt. Deze aanpak is de aanleiding tot de verwoesting van het perceel van Köhler welk perceel namelijk in (onwettig) gebruik was door Lambert Beckers

Eigendom ?

Het betwiste perceel was oorspronkelijk toebedeeld aan Nicolaes Geurts. Deze had het op zijn beurt verpacht aan de vader van Lambert Beckers. Toen Nicolaes stierf was het gebruiksrecht overgegaan op zijn weduwe. Deze verbrak niet de pacht met Beckers en betaalde ook trouw de jaarlijks som aan de gemeente. Bij haar overlijden in 1861 verviel het perceel feitelijk terug aan de gemeente, doch deze liet de toestand, op zijn beloop.

Ondertussen had Lambert Beckers het gebruik van het perceel van zijn vader overgenomen en beschouwde het perceel (zoals vele niet betalende dorpsgenoten) als zijn eigendom, en de gemeente liet hem vooralsnog in die waan.

Uitvoeringreglement

Voor Beckers veranderde niets totdat de gemeente in 1866 tot daden over ging. De gemeente

beschouwde het gebruik door Lambert Beckers als onrechtmatig en ging het perceel, zonder rekening te houden met de belangen van Beckers, opnieuw uitgeven. De gemeente kende daarop het perceel toe aan de schoenmaker Köhler.

Uitspraak

De rechtbank rekende in hoger beroep Lambert Beckers de verwoesting van de vloerplanten niet aan als een daad van opzet, doch een gevolg van een voor de aangeklaagde ondoorzichtige situatie inzake het gebruiksrecht. De verdachte had gehandeld in de mening dat hij en niet Köhler het recht had op het perceel.

Het vonnis wordt daarna herzien: Beckers krijgt weliswaar niet zijn perceel terug, doch men ontslaat hem van alle rechtsvervolgning. Deze uitspraak vindt plaats op 14 februari 1867. Op 28 maart 1867 schrijft de Procureur Generaal van het Provinciaal Gerechtshof nog een brief naar de commissaris van de koning betreffende deze kwestie. Hij verzoekt de commissaris de mogelijkheid te onderzoeken om nog iets te kunnen doen ten gunste van Lambert Beckers. Doch over het antwoord op betreffende brief of ondernomen actie door de commissaris is ons vooralsnog niets bekend.

Klokkengelui over het Maasland

Dinsdag, 21 december 1880. Het bruisend geluid van kolkend Maaswater drong tot ver buiten de Maasoeveren door. De kerkklokken weerklonken als onheilsboden over het Limburgse Land. Schrik en angst sloeg de Maasdalbevolking om het hart. De Maas gedroeg zich weer eens balorig. Een dagenlang aanhoudend noodweer had het Maaswater onheilspellend snel doen stijgen en vormde een direkte bedreiging voor mens en dier. Onbarmhartig beukte de, inmiddels buiten haar oevers getreden en tot een wilde stroom uitgegroeide Maas tegen de dijken en de inderhaast aangebrachte versterkingen.

Omstreeks 8.00 uur bereikte het Maaswater in Maastricht een stand van 4.38 m. boven het normale peil in het winterseizoen. Aanhoudende was van het water zorgde voor diverse dijkdoorbraken. Woonkernen, velden en weilanden werden overspoeld. Bomen, heggen en vee vormden een willoos slachtoffer en werden meedogenloos meegesleurd in de kolkende watermassa. Treinreizigers vanuit Venlo richting Maastricht strandden in Bunde. Het spoorwegverkeer tussen Maastricht, Luik en Aken moest zelfs tot maandag, 27 december worden gestaakt. Vanaf de Franse grens toonde de Maas weer eens

haar ongebonden zwerversnatuur en bood een verschrikkelijk schouwspel.

Groote Meers

Ook voor Groote Meers tekende zich een regelrechte ramp af. Met

man en macht probeerde men deze af te wenden door de plaatselijke dijken met stro, hout en aarde te verhogen. Men vocht echter tegen de bierkaai. Hoewel de plaatselijke bevolking er met vereende krachten in was geslaagd gedeeltes van dijken met een halve meter te verhogen, kon niet worden voorkomen dat op dinsdagavond omstreeks 20.00 uur het Maaswater over de niet opgehoogde dijkgedeeltes stroomde.

De inwoners van Kleine Meers en Veldschuur, bevreesd dat de doorweekte dijk de waterdruk niet lang meer zou kunnen weerstaan, waren inmiddels met hun vee en alles wat ze konden dragen naar

het hoger gelegen Stein gevlucht. Met het stijgen van het water werd de plaatselijke toestand steeds kritieker en op woensdag 22 december bereikte het water ook de kom van Stein. De dijk tussen Groote en Kleine Meers kon de als een stormram te keer gaande Maas niet langer weerstand bieden en bezweek donderdagavond omstreeks 23.00 uur over een breedte van ruim 30 m. De wilde stroom stortte zich daarop met donderend geraas op de vele meters dieper gelegen gehuchten. Met ongekende kracht stroomde de watermassa naar de huizen, schuren en bomen, die deels instortten en werden geveld. Ontelbaar stuks vee verdronk, doch wonder boven wonder behoefde men geen menselijke slachtoffers te betreuren.

Maasband

Dit Steinder gehucht raakte als gevolg van de dijkdoorbraak volledig geïsoleerd van de buitenwereld. Mens en dier raakten een aantal dagen in de meest hachelijke situaties. Door het snel stijgende water waren de bewoners totaal verrast. Slechts enkelen waren er in geslaagd met achterlating van have en goed hun vege lijf in veiligheid te brengen. De achtergeblevenen verzamelden hun vee zoveel als mogelijk in de hoogst gelegen gebouwen en zochten zelf hun heil op zolders en daken. Dat niet alle bewoners in staat waren geweest tijdig te vluch-

ten was voor een belangrijk deel te wijten aan een tekort aan boten. De totale bevolking beschikte slechts over één veerpont en twee vissersbootjes, die slechts het gewicht van twee personen konden dragen. Vroeger waren er drie veerponten geweest. Op verdenking van smokkelpraktijken door de plaatselijke bewoners had de overheid evenwel de vergunning van twee veerponten ingetrokken en voorts in beslag genomen en verkocht, omdat ze niet tijdig door de eigenaars uit de vaart waren genomen. De plaatselijke autoriteiten stonden machteloos en konden slechts verslag uitbrengen van de dagelijks wijzigende toestand aan de Commissaris van de Koning.

Hulpakties

Vanuit Maastricht en omliggende dorpen reageerde men spontaan op de noodkreten en werden hulpakties op touw gezet. Zo bracht een kollekte onder de arbeiders van de Tabak en Sigarenfabriek Eug. Hennissen te Beek ten behoeve van de noodlijdenden in de gemeente Elsloo en omgeving een bedrag op van f 81,54. Hulp in de eerste nood werd ook gevraagd en verkregen door jonge Steindenaren bij Urmondse schippers, die hen twee boten ter beschikking stelden. Geladen met ingezameld brood en door de Gemeente aangekochte kruiken olie gingen enkele onverschrokkenen stroomopwaarts richting

Maasband. Olie was noodzakelijk voor het doen branden van de oliebranders. De buitenwacht vreesde dat er geen olie meer was, omdat men in de voorgaande nacht geen licht meer had waargenomen. Burgemeester Vaasen van Stein deed binnen de bestaande toestand een beroep op de Commisaris van de Koning om te bemiddelen in een vergunning voor twee extra veerponten voor de Maasband en bereidde een geldinzameling voor.

Urmond ontsnapt aan ramp

Voor Urmond bleef de schade beperkt, omdat op een uiterst kritiek tijdstip aan de overzijde v.d. Maas de dijk niet langer bestand was tegen de beukende stroom. Het ongelukkige Leuth werd nu het kind van de rekening en in korte tijd volledig overspoeld door een kolkende watermassa. Deze dijkbreuk was de redding voor de benedenstad van Urmond. Het waterpeil zakte spoedig een meter en de bewoners konden hun ontvluchte woningen weer betreden.

Natte kerstviering

Ondanks aanhoudende regenbuien was het waterpeil rond Kerstnacht zodanig gezakt dat het grootste gevaar was geweken. De schade was evenwel nog niet te overzien. Wel waren de Maasoeverbewoners in staat de Kerstdiensten bij te wonen, hoewel diverse kerkvloeren nog onder water stonden.

Stroomverlegging in Meers

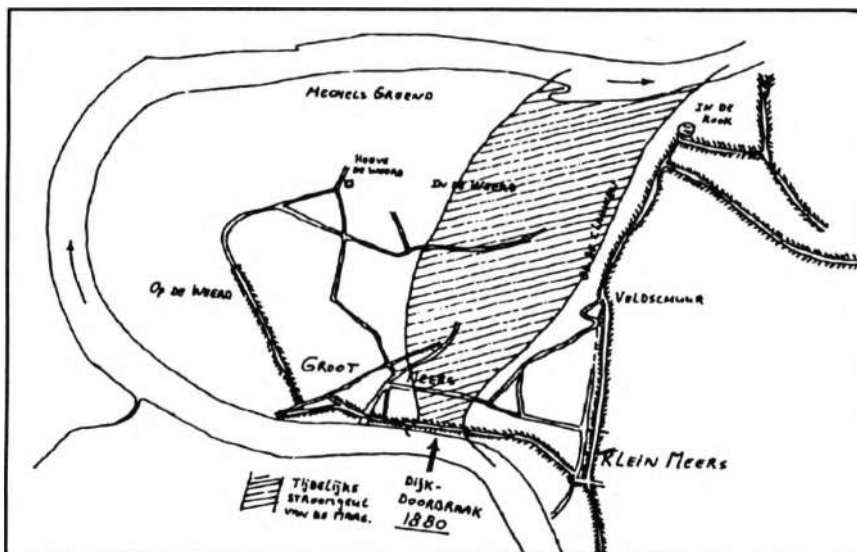
Voor Groote Meers en Maasband was de strijd tegen het water nog niet afgelopen.

Ondanks verwoede pogingen slaagde men er namelijk niet in om de bres in de dijk te dichten. De watermassa had in de afgelopen dagen bovendien een diepe geul uitgesleten in de Weerd. Het weer

geïsoleerd van hun omgeving. Alom werd gevreesd dat bij uitblijven van tijdig dijkherstel en opnieuw wassend Maaswater, dit de ondergang van Groote Meers en Maasband zou betekenen.

Scheepvaart

Het gat in de dijk zorgde ook voor enorme overlast en continu gevaar voor de scheepvaart. De

tot een normaal winterpeil teruggekeerde Maaswater had zich daarin een afgeleide weg gezocht en stroomde nu langs Veldschuur en In de Kook weer in haar oorspronkelijke bedding. Groote Meers, de Weerderhof en de omliggende velden in Mechels Greend en Op de Weerd lagen daarom op een eiland en

oorspronkelijke vaargeul liep namelijk langs de Meersener Maasoevers bij de doorbraak in de dijk. De afgeleide stroom dreigde passerende akers en schuiten tegen de dijkresten of zelfs door het stroomgat te sleuren. Slechts met vereende krachten en gevaar voor eigen leven slaagden de schippers erin, met vaak fabelachtige

stuurmanskunst, hun vaartuig en lading voorbij het levensgevaarlijk stroomgat te manoeuvreren .

Vaderlanders

De toestand in Noord-Brabant, het land van Heusden en Altena en in Limburg was zorgwekkend. Niet onaanzienlijke kasgelden van de Watersnoodkommissie te Amsterdam waren volledig gespendeerd aan direkte levensbehoeften voor mens en dier in het Land van Heusden en Altena. Limburg dreigde wéér eens, zoals zo vaak in de geschiedenis, het kind van de rekening te worden. Doch een persoonlijk initiatief bracht redding. De heer H.J.D. Doorman, burgemeester van Utrecht, richtte zich op 25 januari 1881 in een persoonlijk schrijven tot alle landgenoten. In diens alarmkreet brak hij een lans voor de Watersnoodkommissie en deed alsnog een beroep op de offervaardigheid van het Nederlandse volk. Met de opbrengst daarvan zou de nood in Limburg enigermate kunnen worden verlicht. De viering en herinnering aan de geboortedag van Koning Willem zou niet beter kunnen plaatsvinden dan met een Algemene Kollekte in alle Nederlandse Gemeenten voor de watersnoodslachtoffers in Noord-Brabant en Limburg. Doorman deed daarbij ook een beroep op alle Burgemeesters en Commissarissen van de Koning om de KOLLEKTE te coördineren en in goede banen te leiden. Deze Vaderlander besloot zijn oproep

met: *'Moge mijn roepstem ingang vinden in de harten van mijn landgenoten'*.

Zonder andere Maashelden tekort te doen eerde de toenmalige Meersener bevolking de heldendaden van Johannes M. Lambrichts. Tijdens en na de dijkdoorbraak had deze Meersener zoon, met acuut gevaar voor eigen leven, vrijwel alle ter plaatse te water geraakte personen van een wisse verdrinkingsdood gered. In hun verzoek aan de Commissaris van de Koning om toekenning van een beloning aan deze grote plaatsgenoot memoreren Burgemeester en Wethouders van Elsloo Lambrichts heldhaftige daden. Slechts ooggetuigen zouden zich een denkbeeld kunnen vormen over het gevaar voor eigen leven dat Johannes Lambrichts bij het doorvaren van het mondingsgat telkenmale had getrotseerd.

Ter plaatse had de stroom een tot dusver ongekende snelheid ontwikkeld en mede als gevolg van de ongewoon hoge golven was het haast onmogelijk om niet te kapseizen of tegen bomen te worden aangeslingerd. Geen trouwer schets van het gebeurde kon naar hun oordeel gegeven worden, dan door de woorden en verklaringen van de getuigen: Willem en Johannes Janssen, Herman en Hendrik Wijnen, Theodoor en Henri Smeets, August Janssen en vele anderen uit het gehucht Meers. Overtuigd van

diens menslievende daden droeg de Commissaris via de Minister van Binnenlandse Zaken, Johannes M. Lambrichts aan de Koning voor om toekenning van een medaille met bijbehorend getuigenschrift.

Intussen was de heldhaftige Lambrichts reeds door Graaf de Geloos van Elsloo gedecoreerd met een persoonlijke erepenning, zoals hier afgebeeld en nog heden ten dage in familiebezit.

Tekst in penning: Comte de Geloos d'Elsloo Jean Lambrichts 28 XII 1880

Opnieuw hoog water

Op 12 februari 1881 steeg het Maaswater opnieuw tot onrustbarende hoogte. In Meers had de Maas door het nog niet herstelde dijkgat vrij spel. Het gat verbreedde zich dan ook binnen de kortst mogelijke tijd tot ca. 140 m.

Burgemeester Lemmens van Elsloo restte niets anders dan zich met een noodkreet tot de Commissaris van de Koning te wenden. In diens

smeekbede schilderde hij de situatie ter plaatse en vreesde met anderen, wanneer hulp uitbleef, dat de tot dusver behouden woningen ook een prooi van het water zouden worden. De Commissaris moest toch bekend zijn dat de financiële middelen van Elsloo niet toereikend waren om een catastrofe van dergelijke omvang het hoofd te bieden. Bovendien was hij meermaals door de plaatselijke bevolking aangeklampt met de vraag: *'Heer Burgemeester, moeten wij zonder genade van onze gemeente worden afgescheiden en tegen wil en dank Belg worden. God beware ons voor zulk een ongeluk'*.

De Commissaris onderschreef de onhoudbare toestand en wendde zich tot de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te Den Haag. De Commissaris had daarbij ook niet verzuimd zijne excellentie opmerkzaam te maken op de situatie in Veldschuur en Maasband en deed tenslotte een uitdrukkelijk beroep op zijne excellentie om te willen bevorderen, dat van deze of gene zijde hulp kwam opdagen om de dijk te herstellen. Van de gemeente Elsloo mocht geen financiële hulp verwacht worden, omdat deze Gemeente tot de armste van Limburg gerekend moest worden.

Herstel

Intussen was het water weer tot haar normale winterpeil gezakt en

de Maas binnen haar oevers teruggekeerd . Eindelijk kon men een aanvang nemen met het herstel van de dijk, woningen en wegen. De schade was enorm. Het verdrinken vee was ontelbaar. Vrijwel ieder huis in het onder water gelopen gebied had waterschade opgelopen, terwijl diverse huizen ingestort of bouwvallig waren . De weg van Meers naar Stein zat vol uitgespoelde gaten en was op sommige plaatsen totaal verdwenen . De smeebeden waren evenwel niet tevergeefs geweest en in de loop van het jaar kon men met het dijkherstel aanvangen. Dat dit nog steeds niet van een leien dakje verliep, bleek uit het feit dat uitgevoerde werken herhaaldelijk werden afgekeurd. Uiteindelijk werd de nieuwe dijk in oktober 1882 opgeleverd. Op de nieuwe dijk rustte echter geen zegen. In november 1882 constateerde men dat er water door de dijk sijpelde. Wederom dienden herstelwerkzaamheden uitgevoerd te worden.

Waterschap

Al tijdens de aanleg van de nieuwe dijk had de overheid maatregelen getroffen om het beheer hiervan te waarborgen. Voorts werd het Waterschap Groote Meers opgericht, waarin Johannes M. Lambrichts op 30 juni 1883 als bestuurslid werd gekozen. Dit orgaan zou voortaan voor de plaatselijke waterkeringsbelangen zorg dragen. De bevolking van Meers was nu gevrijwaard tegen overstromingen. Jarenlang trotseerde de nieuwe dijk

dreigende overstromingen. De bevolking waande zich veilig tot de Nieuwjaarsnacht in 1926

De Juliaanse- en Gregoriaanse tijdrekening

Vermaarde sterrekundigen kregen in het jaar 47 v. Chr. van Julius Caesar de opdracht om de tijdrekening te regelen. Deze stelden daarna vast dat de omloop van de zon rond de aarde op 365 dagen plaats greep. De overblijvende uren werden na 4 jaar samen gevoegd tot een dag. En zo ontstond het schrikkeljaar. Deze berekening werd algemeen aanvaard, doch bij het opkomen van het Christendom vond men dat het Paasfeest niet meer op de geschiedkundig vastgestelde dagen nachtevening der Lente zou moeten vallen. De kerkvoogden namen daarop tijdens een vergadering te Nicea het gebruik van de Grieken over, die hun feestdagen volgens de maanloop berekenden. Voorts werd vastgesteld dat de eerste volle maan na de 20e van de Lentemaand (maart) het Paasfeest zou regelen.

De Juliaanse tijdrekening leverde voor de kerkelijke plechtigheden geen problemen op, doch bij het

burgerlijk gebruik ging deze van eeuw tot eeuw in de war totdat men in 1582 waarnam, dat het gezegde evening der Lente op 10 maart plaats had. Paus Gregorius XIII vaardigde daarop na overleg met deskundigen via de Bulle van vrijdag, 5 oktober 1582, de nieuwe (Gregoriaanse-) tijdrekening in voor alle landen, die aan Rome onderworpen waren. Tot deze datum begon het nieuwe jaar voor diverse landen op verschillende data. Hetzij de 10e maart, dan wel op paasdag ofwel op Kerstdag. Karel IX, koning van Frankrijk, stelde in 1563 reeds de 1e januari als Nieuwjaarsdag in. Dit gebeurde ook in de Spaanse Landen na de Gregoriaanse verandering. Duitsland b.v. wachtte tot in 1700, terwijl Engeland pas in 1752 1 januari als Nieuwjaarsdag bevestigde.

DE VERANDERENDE KERKELIJK FEESTDAGEN

De grote feestdagen van het jaar worden gerangschikt naar het Paasfeest. In de volksmond duidde men deze feestdag vroeger b.v. aan met de woorden: "Na Driekoningen hebben we 3 nieuwe manen, de derde zondag van de 3e nieuwe maan is het Pasen".

Septuagesima

Met septuagesima begint de beloken of besloten tijd in de Christelijke Kerk. De betekenis van de naam Septuagesima, Sexagesima en Quinquagesima als 70, 60 en 50 dagen voor Pasen heeft

thans geen of weinig betekenis meer. Zij dient enkel nog tot onderscheid van de 3 zondagen voor Pasen. Het volk in o.m. onze streken hecht evenwel aan de week voor de Vasten nog enig belang. De drie dagen voor de Vasten viert men algemeen Carnaval (vastenavond). De gebruiken die hierbij bestaan zijn diep ingeworteld en zijn aan vele omwentelingen in de geschiedenis ontsnapt. Men is het niet eens over de oorsprong van het woord Carnaval.

Prof. Vercoullie zegt b.v.: Er zijn 2 etymologische uitleggingen van dit woord. De een ziet er de samenstelling in van Carne (= vlees) met een 2e lid, dat zou betekenen laten staan of derven; de ander is van mening dat carnaval een wagen in scheepsvorm of schip op wielen is. Dit schip op wielen heeft in de Lente tijdens optochten altijd zo'n belangrijke rol gespeeld, dat het onbegrijpelijk zou zijn dat slechts de namen: blauwe schuit of narrenschiff er aan zouden herinneren. Niet alleen de Egyptenaren hebben het schip van Isis, ook de Babyloniërs herkenden het schip waarop hun zonnegod over de oceaan voer. Hoewel de naam vastenavond van christelijke oorsprong is, de gebruiken en vermaken van die dagen wijzen op een heidenfeest.

De vermommingen waren vroeger niet altijd slecht gekozen in de vaak sierlijke optochten. Doch stilaan heeft de politiek zich gemengd bij de mensenvreugde en wordt de

geestelijken burgerlijke overheid
gehekeld en bespot.

*Spreuk : Wanneer de zon op
vastenavond schijnt, zal de eerste
aar van het winterkoren en de
tarwe schoon zijn; wat op vasten-
avond gezaaid wordt, blijft altijd
groen.*

Vasten

In het begin van het Christendom
duurde de Vasten 70 dagen, te
beginnen vanaf Septuagesima,
omdat men de zondagen en dagen

dat men niet vastte, niet mee
rekende. Paus Gregorius I (590—
604) beval dat men voortaan zou
beginnen na vastenavond (huidige
Aswoensdag).

Pasen

Deze kerkelijke feestdag is niet een
verkerstend feest, maar een gods-
dienstig feest uit het Jodendom. De
naam zelf is gebleven, omdat hij
ook voor de Christenen betekent:

de "overgang" van Dood tot Leven.
Vroeger at men op paasdag vooral
schapen- of lammerenvlees, terwijl
men ook ongedesemd brood at tot
aandenken van de Hebreeuwen.
Tot een aantal jaren geleden was
het ook in onze contreien gebruik/
gewoonte op paasdag nieuwe
kleden aan te doen; men moest op
z'n Paasbest uitzien. Dit geschiedde
waarschijnlijk omdat het vroeger de
gewoonte was witte kleden te
dragen als teken van vreugde.

Bijsloof. De zeelieden deden de
belofte geen vlees te eten op
Pasen, omdat men dan van de
storm bevrijd zou zijn. Geen vlees
eten was ook goed tegen de
tandpijn. Het water had bijzondere
hoedanigheden: het genas allerlei
ziektes en bedierf niet, wanneer het
op Paasdag bij middernacht geput
werd. Men eet op Paasdag eieren
die op Goede Vrijdag gelegd zijn
om bevrijd te blijven van tandpijn.

De kruisdagenprocessie

Op maandag, dinsdag en
woensdag voor Hemelvaartsdag
herdenkt de Kerk de Kruisdagen.
De H. Mamertus richtte in het jaar
470 processies in, teneinde het
voorkomen van aardbevingen en
andere calamiteiten af te smeken.
De Kerkvergadering van Orleans
beval in het jaar 511 dat in heel
Frankrijk openbare gebeden zouden
plaatsvinden om de zegen te
bekomen over de vruchten op het
land. De Kerkvergadering van
Mayenne verordende in 813 dit
gebruik voor het hele Christendom

van toepassing en besloot voorts dat een processie gedurende drie dagen gevormd zou worden door biddende en boeteplegende inwoners van dorp en stad. Deze processie was tot voor een tiental jaren geleden ook in onze streken nog traditioneel en voerde iedere dag langs een andere veldweg om Gods zegen te vragen over de vruchten der aarde. In deze processie droeg men noch het H. Sacrament, noch heiligenbeelden, doch uitsluitend het kruisbeeld of een reliek van het H. Kruis. Vandaar de naam Kruisprocessie.

Bijgeloof: Boter op deze dagen gekarnd bedierf niet, hoewel zij ongezoeten bleef en als een heilzaam middel tegen velerlei kwalen werd aangewend. Zij werd ook wel kruisboter genoemd.

Sinxen

Sinxen of Pinksteren werd in de middeleeuwen ook wel Bloeifeest of Bloempaschen genoemd. Vanaf het begin van het Christendom werden de Sinxendagen met veel luister gevierd en ook als volksfeest blijven deze dagen in het geheugen. In de vroege morgen trokken de mensen naar het bos om er takken en groen te halen. Beladen met bossen en boompjes keerde men zingend en joelend weer terug om de boompjes voor de ingang van de huizen te plaatsen, omdat dit zegen in huis en de veestallen bracht en het kwaad afweerde. Het groen hing men op de zolder, aan de wand of de deur, zowel binnen als buiten.

De Pinkstertak werd eertijds ook voor de deur van huwbare meisjes geplant. Het gewas verschilde naar gelang de gedachte van de jongeman over het meisje. De ondegende maagd ontving b.v. een dorre tak. In sommige streken werden ook Sinxen vuren aangestoken waarbij de mannen zo hoog sprongen als ze konden, omdat ze geloofden dat het koren zo hoog wassen zou als ze sprongen.

Bijgeloof: Bewaar de eieren die heden gelegd zijn, want, ontstaat er brand, dan hoeft men slechts een ei in het vuur te werpen om de vlam de kracht te ontnemen. Bij de veestallen ontstak men vuur waarin men aalbessen wierp tegen de veepest.

Deze dag keert ieder jaar terug op de 1e donderdag na Pinksteren. Paus Urbanus IV heeft deze

feestdag in 1264 aan de gehele katholieke kerk voorgeschreven. Toen hij nog aartsdiaken was te

Luik, had hij deze plechtigheid voor het Bisdom Luik verworven. De processie die op deze dag of de eerstvolgende zondag door de straten trok, heeft met name in de steden altijd een uitstekende uitstraling gehad. De ambachtslieden waren gekleed in een lang kleed en mantel, van kleur verschillend naar gelang de nering of de gilde. De leden van de schepenbanken en de adel volgden de priester en sloten de stoet.

*Weerspreuk: Een heldere
Sacramentsdag brengt een
aangename en mooie zomer.*

*Gezegde: Wanneer jonge bijen op de
dag dat ze door de oude uit de korf
worden gejaagd, niet in een nieuwe
korf worden gevangen zullen ze
hun raten in een boom maken.*

HEILIGDAGEN

Hoewel het kerkelijk jaar met de Advent en het burgerlijk jaar op 1 januari begint, opent het Kerstfeest het volkskundig jaar. Onze voorouders, toen nog in het heidendom gedompeld, hielden bij de zonnestand van de winter een offerfeest ter ere van de zon, die zoals ze dachten, dan herboren werd. Zij noemden de nachten na de 4e nacht der zonnestand: Joelnachten, nachten vol geheimzinnigheid, wanneer Wodan en Freye, Thor en Hulda door het luchtruim reden om de goede mensen te belonen en de landarbeider te zegenen in zijn arbeid. De eerste joelnacht viel op

de hedendaagse Kerstnacht. Het Kerstfeest werd vroeger op verschillende data gevierd. Paus Julius I (337-352 na Chr.)

stelde het Kerstfeest voortaan op 25 december, de dag waarop de heidenen de zonnestand vierden.

Weerkunde: Op Kerstavond legt men zout op tafel, is het s'morgens gesmolten, dan zal het jaar regenachtig zijn. Bijgeloof: Gemalen en op Kerstavond met water gemengd, geneest de as de tering en is een behoedmiddel tegen de tandpijn. De hen die op Kerstdag de haver pikt zal de vos niet hoeven te vrezen en de koeien die nu hooi eten krijgen geen maagstoringen wanneer ze s'zomers natte klaver eten. Op Kerstdag en Nieuwjaar wordt onder of in de ooftbomen geschoten om ze vruchtbaar te maken.

NIEUWJAAR

Vroeger was Nieuwjaarsnacht een woelige nacht, want niet alleen in de huizen van het gewone volk werd het ene jaar in het andere gevierd, ook de gilden vierden het. In drinkgelegenheden kwamen de drinkebroers samen om op kosten van de baas op het nieuwe jaar te drinken. Ook toen werd klokslag 24 uur een "zalig nieuwjaar" gewenst en daarop duchtig gedronken. Niet zelden trok men daarna drinkend en zingend door de straten en kondigde met behoorlijk lawaai de uit-de-slaap-gewekte mensen aan, dat het nieuwe jaar begonnen was.

Bijgeloof: Verliefden wierpen twee noten in het vuur; klapten ze open, dan was dit een ongunstig voor-teken. Bij heldere maneschijn gingen de meisjes naar een bronput in het water kijken of zich daarin het beeld van hun toekomstige partner vertoonde. Men moet de dood vrezen gedurende de eerste zeven dagen van het jaar en trachten zo weinig mogelijk buitenshuis te vertoeven om ongelukken te vermijden. Bovendien moet men voorkomen dat men niet valt, een kou vat, een zieke bezoekt, want iedere ziekte in deze periode opgelopen, is dodelijk.

DE MAANDEN EN DE DAGEN

De vroege bewoners in deze streken verdeelden het jaar in 12 manen, doch om gelijk te staan met de zonnekring was er iedere 3e Winter een jaar met 13 manen. Zij rekenden n.l. niet per jaar, doch per winter. Het jaar was verdeeld in

twee seizoenen: n.l. de Zomer en de Winter. De Winter begon met de evening van September, de Zomer met die van Maart. Met Kerstmis had men Midwinter en tijd rond het feest van de St. Jan (24 juni) was Midzomer. Nog later kwam de Herfst erbij. De maanden en de dagen kregen allemaal een naam: de maanden herinnerden meestal aan de gebruiken of het werken op het land, terwijl de dagen de goden toegewijd waren.

DE MAANDEN

JANUARI (*Louw/ huwelijksmaand*)

Numa wijdde de eerste maand van de hervormde romeinse kalender aan Janus. Janu (=deur). Aldus genaamd, omdat deze maand een deur openslaat naar het nieuwe jaar. Kilean doet louwe (engels: low) huwelijk betekenen, omdat men vroeger in de eerste maand van het jaar de huwelijken sloot. Januari werd daarom ook wel de huwelijksmaand genoemd.

FEBRUARI (*Sprokkel/ schrikkel-maand*)

Februarius is afgeleid van Febris; koud en vorst. De oude benaming Hornung=razernij, wijst op de baldagigheden die bij de heidenen in het begin van de maand plaatsvonden. Godsdienstige feesten ter ere van Pan (in Arcadië) naar Rome overgekomen, ontaarden daar in braspartijen en losbandigheid. Ook in onze gewesten werden ze overgebracht en het Concilie van Leptinus (743) veroordeelde ze onder de naam van "Spurcalia februario". Vandaar heette deze maand eerst sporkel en later schrikkelmaand. Zoals reeds eerder vermeld bracht Julius Caesar verandering in de kalender aan en gaf de maanden 30 of 31 dagen, aan de maand februari 29, aan de zevende maand gaf 31 dagen en noemde deze naar zijn naam Julius. Keizer Augustus die zijn naam ook wilde hechten aan een maand, nam de achtste, doch vond er slechts 30 dagen. Hij

voegde er een bij en ontnam deze aan februari, die toch al onregelmatig was. Vanaf toen telde de kortste maand slechts 28 dagen.

Bijgeloof: Kinderen in februari geboren blijven meestal klein. Deze maand was oorspronkelijk toegewijd aan de krijgsgod Mars en de eerste maand van het jaar. Toen Numa de maanden Januari en Februari in de kalender opnam, kreeg maart de 3e plaats.

De Germanen hadden deze maand aan de god Thor toegewijd, zodat deze ook wel Thor of Dondermaand genoemd werd. Karel de Grote gaf deze een meer toegepaste naam: Lentemaand. Daarvan getuigen nu nog vele spreuken.

Bijgeloof: Muggendans in maart voorspelt sterfte onder de schapen. Maartse sneeuw is goed tegen brandwonden.

APRIL (*Grasmaand*)

De oorsprong van het latijnse Aprilis wordt door verschillende schrijvers beschouwd als afstammend van Aperire=openen. Temeer, omdat de aarde in deze maand haar schoot opent om aan de planten en zaden lucht te geven. De Germaanse volkeren wijden haar aan Astera, de godin der Lente, ter ere van wie het Lentefeest plaats had.

MEI (*Bloeimaand*)

Door het heidense volk was deze maand vernoemd naar Maria, als

godin van allerlei gewas. Karel de Grote noemde de maan Winne - monath, wat zoveel betekent als vreugde of genoeg, die de Lente verschaft.

JUNI (Weidemaand)

Romulus bedacht de naam Junius voor deze maand. Karel de Grote noemde deze Brach-monath (=braakmaand). Later werd deze maand ook wel Sinxen-, Zomer-of Rozenmaand genoemd naar gelang men een der feesten der maand aanduidde. De maand Juni is ook de maand van de plaatselijke ker(k)missen.

JULI (Hooimaand)

Oorspronkelijk Quintilis geheten, werd deze door Julius Caesar als diens naamdrager genaamd. Karel de Grote duidde later deze maand terecht als hooimaand aan.

AUGUSTUS (Oogstmaand)

Eertijds sextilis genaamd en later door Rome aan Keizer Augustus toegewijd. Weerkunde: Als in Augustus vaak een koude dauw valt zullen de vruchten aan de boom wormstekig zijn en afvallen.

SEPTEMBER (Herfstmaand)

Als zevende maand in Romeinse tijdrekening heeft deze maand steeds haar zelfde naam behouden. Naar de gelang de oogst en de streek wordt deze maand in Noord- Europa ook wel de Fruit-, Haver of Gerstmaand genoemd. Karel de Grote noemde haar Haervist - manoth (van

Haervest=oogsten). Vroeger had het jaar slechts twee seizoenen en begon de Winter op 21 september. Deze dag wordt in diverse streken nog Winterdag genoemd. Rond de Winterdag bestond vroeger nog enig bijgeloof. Jonge meisjes plachten rond middernacht de toekomst te raadplegen. In een met water gevulde ton wierp men naast een kroon van stro en bloemen ook as. Geblinddoekt dansten de meisjes daarna driemaal rond de ton en een voor een pakte zij een voorwerp uit de ton; wie een bloemenkroon eruit viste zou het volgend jaar trouwen; wie een kroon van stro viste kreeg een ongeluk en degene die as opviste zou ziek worden of sterven. Elders wierp men bladeren in een kuip water; ieder blad stelde een persoon van de familie voor en wiens blad het eerst onderging, zou het eerst sterven.

OKTOBER (Zaaimaand)

Ook de achtste maand in de Romeinse tijdrekening heeft haar naam behouden. Karel de Grote noemde deze maand wijnmanoth (=wijn maand). In sommige oude geschriften komt men ook nog Reusel- of Eikelmaand tegen. De meest gepaste naam blijft evenwel zaaimaand, omdat de zaaitijd dan in volle gang is. Vroeger ging dit met allerlei gebruiken gepaard, die soms gespeend waren met enig bijgeloof. Men zaaide het beste op een dinsdag, woensdag en zaterdag, doch nooit op een vrijdag. Men mocht nooit zaaien bij nieuwe

maan, deze moest tenminste een vrijdag gepasseerd zijn.

NOVEMBER (*Slachtmaand*)

De negende maand in de Romeinse tijdrekening wordt ook wel de slachtmaand genoemd. Tot aan het eind van de vorige eeuw deed de boer na het slachten van het varken daarvan een gift aan de pastoor. Deze vrijwillige gift gold in feite als een vervanging van de oude tienden. Weerkunde: Als in het begin van november de sneeuw in de modder valt zal dit schadelijk zijn voor de veldvruchten, maar valt deze op droge grond, dan mag men een vruchtbaar jaar verwachten.

DECEMBER (*Wintermaand*)

Men noemt deze maand ook wel Wintermaand, omdat dit gure jaar getijde dan begint. Vroeger werd deze maand door de Christenen ook Kerstmismaand genoemd. Ter nagedachtenis aan de Zaligmaker had Karel de Grote deze maand reeds Heiligh-manoth genaamd. Op St. Thomas (21 december) lengen de dagen. De eerste dag een luisomwenteling, de tweede een paardensprong en op de derde dag de duur van een hanenkraai.

DE DAGEN

Bij iedere dag wist men wel een aantal spreuken of gezegdes.

ZONDAG: De Zon had in de tempels van de oude Germanen

haar standbeeld: een mensenlijf met de brandende zon voor de kop en een brandend wiel in de handen.

Spreuk: Wie op zondag aan zijn huis werkt, brengt er ratten, muizen en luizen in. Wie op zondag naait, moet zoveel lijden alvorens te sterven of in het vagevuur, totdat al het naaiwerk versleten is.

MAANDAG: De Maan stond ook afgebeeld in een mensengedaante en droeg een halve maan als zinnebeeld.

Spreuk: Men mag op maandag niet lenen, omdat men het dan niet neer terug krijgt. Een nieuwe meid wordt op maandag nooit aangenomen, omdat ze dan alles breekt.

DINSDAG: Thys was een der oudste goden van de Germanen en stond afgebeeld op een voetstuk, droeg kleren van berenvellen zoals de Germanen en hield in zijn hand de staf van zijn heersende macht.

WOENSDAG: Wodan was de oorlogsgod en stond op een zuil met een krom zwaard in de rechterhand en het schild op de linkerarm gesnoerd.

Spreuk: Een kind dat op een woensdag voor het eerst naar school gaat, zal slecht leren. Men moet een nieuwe koe voor de eerste keer melken op een woensdag.

DONDERDAG: Thor was de dondergod, de Jupiter van de Romeinen. Hij had groot gezag bij de noordelijke volkeren en wordt

afgebeeld zittend op een troon, de staf in de hand, een koningskroon op het hoofd en daarom heen nog een kroon van twaalf sterren.

spreuk: De donderdag is een geluksdag voor molenaars en smeden.

VRIJDAG: Freya was de Venus van het noorden. Zij stond afgebeeld met zwaard en bogen om aan te duiden, dat ze aangezien werd als de huisvrouw van Wodan, de oorlogsgod.

spreuk: Als het vrijdag regent, regent het ook op zondag. De eieren mogen niet onder de klok gelegd worden, omdat de kuikens anders kraaien als haantjes.

Bijgeloof: Men durfde deze dag niet op reis te gaan wanneer deze samenviel met de 13e van de maand.

ZATERDAG: Sater was de god van de overvloed, van het weer en de zomertijd. Sater werd afgebeeld boven een zuil, barvoets staand op de stekels van een baars, om aan te geven dat degenen die hem verkeerden, ongehinderd door alle bezwaren konden gaan.

spreuk: Wie spint op zaterdagavond zal na de dood met een spinnewiel rondwalen

Bron: Volkskundige Kalender.

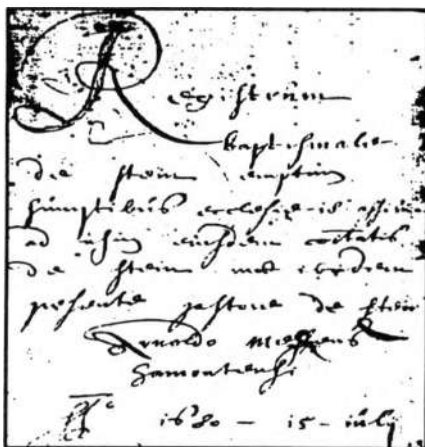
Genealogie en kerk

Algemeen

De kerkelijke registratie van doop-, huwelijk- en overlijdensakten is de voorloper van de door de Fransen ingestelde Burgelijke Stand. In de over het algemeen dunbevolkte steden en dorpen diende er een goed systeem te zijn om enige controle te kunnen uitoefenen op een eventuele bloedverwantschap die een beletsel vormen bij een voorgenoemen huwelijk.

Ook nam het aantal "andersdenkenden" toe zodat een goede registratie van "eigen schaapjes" de parochieherders goed zou kunnen dienen.

Op het Concilie van Trente (1545 - 1563) werd de basis gelegd voor een later alom gebruikelijk registratiesysteem. Dat de invoering een enorme tijd-spanne in beslag heeft genomen is niet zo verwonderlijk.

Zijn wij heden voorzien van allerlei technische hulpmiddelen tot directe communicatie zoals telefoon, telex, etc.; ten tijde van het Concilie van Trente was men veelal aangewezen op koeriers of boden. Het spreekt voor zich dat niet overall gelijktijdig werd gestart met de invoering van het nu verplichte registratiesysteem. Daarbij kwam

Het doopsel en de doopboeken

De eerste voorschriften die ons bekend zijn omtrent het toedienen van het doopsel, zijn die van 1570, gegeven door de eerste bisschop

- 71 -

van Roermond: Lindanus. Hierin werd bepaald dat voortaan de kinderen op de tweede, uiterlijk de derde dag na hun geboorte, gedoopt moesten worden. Ouders die hierin nalatig waren dienden bij de pastoor gemeld te worden. Een grote rol hierin speelde de vroedvrouw. Uit een reglement der wijsvrouwen uit 1592 blijkt dat zij ervoor had te zorgen, dat de nieuw geboren binnen drie dagen werden gedoopt, danwel de ouders te rapporteren aan de pastoor.

Het doopsel mocht, behoudens in noodgevallen, niet worden toegediend buiten het kerkgebouw. Met deze regel probeerde bisschop Lindanus voornamelijk de adel ertoe te bewegen hun kinderen eveneens in de kerk te laten dopen en niet, zoals bij velen gebruikelijk was, bij hun thuis of in een of andere kapel. Slechts met toestemming van de deken mocht dit nog plaatsvinden.

Uitzonderingen hierop vormen natuurlijk de nooddopen die de vroedvrouw verrichte indien zij bij een bevalling vreesde dat het kind het niet zou halen. Dit mocht echter alleen indien het kind in levensgevaar verkeerde; doodgeborenen mochten niet worden gedoopt. Deze bevoegdheid werd eveneens in de vroedvrouweneed opgenomen. Verder hield deze eed o.a. in dat de wijsvrouw ervoor diende te zorgen dat een barend ongetrouwde moeder de naam van de vader van haar kind aan de vroedvrouw zou noemen. Hiertoe

mocht de vroedvrouw dan ook pressie uitoefenen met het weigeren van hulp bij de bevalling. Vele ongetrouwde moeders hebben hun lang bewaard geheim in barensood moeten prijsgeven. We zien bij de doopakte van illegitieme kinderen wel eens vermeld dat de naam van de vader in barensood genoemd is.

Het dopen geschiedt in onze dagen door besprenkeling van het hoofdje van het kind met water. Dit is echter niet altijd zo geweest. Algemeen wordt aangenomen dat in de middeleeuwen het gebruik gold de dopeling in het water te dompelen en enkel het hoofdje boven water te houden. De Luikse statuten van 1288 geven ons dit detail prijs. Dit schijnt tot in de late zestiende eeuw hier en daar nog gebruikelijk te zijn geweest. In heel oude kerkregisters leest men nog wel eens de term "ex fonte sacra suscipere" hetgeen letterlijk betekent: uit de heilige doopvont opgenomen. Dit zou erop kunnen duiden dat dit een doop is volgens de oude rituelen. Hoe het ook zij, in 1609 werd volgens het ritueel van Roermond het doopsel toekomstig enkel nog door besprenkeling toegepast.

In de reeds genoemde voorschriften van Lindanus werd tevens een bepaling opgenomen, dat de pastoor voortaan niet meer dan twee doopgetuigen mocht aannemen. Dit laatste vloeide voort uit het feit dat vaak buitensporige feestmaaltijden werden gehouden,

die voor de ouders van de dopeling onverantwoord hoge kosten met zich mee brachten.

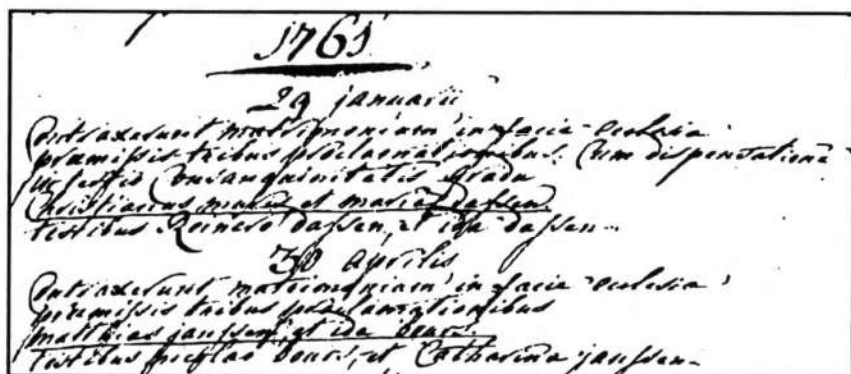
Om de vrije keuze van de ouders ten aanzien van de peter en meter te waarborgen, moest de pastoor vragen wie van de aanwezigen als zodanig waren aangezocht. Tevens diende hij de namen van de twee doopborgen in het register te vermelden. Sedert 1612 was het eveneens verboden om andersdenkenden als doopge-
tuigen te nemen.

De kerkgang, waarbij de moeder,

immers gebleken dat de aanwezigheid van talrijke naburen gewoonlijk aanleiding gaf tot roddelen en andere "slemperijen", hetgeen de devotie van de moeder zeker niet ten goede kwam!

Doopregister

Volgens het Concilie van Trente werd het doopboek verplicht gesteld voor de gehele kerk. In onze streken kwam deze maatregel echter eerst in de tweede helft van de zestiende eeuw in zwang. Een van de oudste doopregisters uit

vaak vergezeld door enkele buurvrouwen, een speciale zegening van de priester ontving was een oud gebruik hetwelk de moeders deden na de negende dag van hun bevalling. Deze kerkgang was echter verboden voor moeders van "onechte" kinderen. Tevens werd in 1770 afgekondigd dat het verboden was meer dan twee andere vrouwen aan de kerkgang te laten deelnemen. Het was

onze streek is dat van de parochie Nederweert dat in 1562 start. Op de meeste plaatsen is dit rond 1590 het geval terwijl het in 1615 overal geregeld diende te zijn. Volgens voorschrift moest bij het inschrijven van de doop met het jaar en de datum tenminste de doopnamen van het kind, de namen van de ouders en die van de peetouders vermeld worden.

Aanvankelijk werden de dopen, huwelijken en overlijdens op vele plaatsen in een boek opgetekend. In 1643 werd echter vastgesteld dat deze in aparte registers dienden te worden vermeld. Verder werd in 1652 bepaald dat deze registers gebonden moesten zijn. Kennelijk waren bij kerkvisitaties nogal wat losse vodes papier aangetroffen bij de pastoors. Misschien dat we hierin een verklaring kunnen vinden voor het feit dat in het begin vaak slechts enkele dopen in een jaar werden opgetekend, terwijl dit er later veel meer zijn, ondanks dat vaststaat dat de bevolking nagenoeg constant bleef. Dit zou zo kunnen zijn als de pastoors eerst later daadwerkelijk boeken zijn gaan bijhouden en de nog gevonden losse velletjes ingeschreven hebben. Het kan natuurlijk ook simpelweg "vergeetachtigheid" zijn geweest bij de invoering van het systeem.

In het reeds gemelde jaar 1652 werd tevens bepaald dat de inschrijvingen door de pastoors zelf dienden te geschieden en niet door de koster. Ook hierin schuilt een mogelijke oorzaak van gebrekkig ingevulde kerkboeken in de aanvangsperiode.

Het inschrijven van de registers is echter een lang slepend probleem geweest. In 1771 werd nogmaals voorgeschreven hoe men de akten diende op te maken. Op vele plaatsen vinden we dan ook een ingeschreven model of enkele

ingeschreven dopen van een duidelijk ander handschrift dan gebruikelijk in de periode in dat betreffende register. Men hamerde zo op een juiste optekening van de gegevens daar deze registers immers een officiële bron waren voor de plaatselijke overheden.

Tenslotte werd ook bepaald dat de pastoors een dubbel exemplaar van het boek telkenjare zouden inleveren bij de schepenbank. Zodoende ontstonden de klad- en netregisters.

In 1796 (17 juni) werd door de Fransen bij decreet bepaald dat de pastoor de parochieregisters dienden in te leveren bij de plaatselijke overheid. Vele pastoors hebben dit decreet naast zich neergelegd. Anderen schreven de registers haastig over, terwijl een derde categorie gedwee de boeken afstond. Hierdoor kunnen er plaatselijk nogal wat registers verloren gegaan zijn of enkel een nageschreven kopie resteert. Hoe het ook zij, nog steeds duiken er op de meest vreemde plaatsen verloren gewaande kerkregisters op. En niet zelden blijken deze zich reeds vele jaren in particulier eigendom te bevinden!

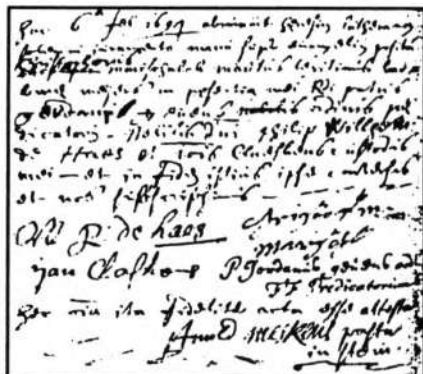
Het huwelijk en de trouwboeken

De oudste bepalingen betreffende dit sacrament die voor onze streek van belang zijn dateren wederom uit 1288 (Luikse Synode). Hierin schreef men voor dat de roepen

dienden te geschieden in de hoogmis van drie opeenvolgende zondagen, en wel na het Evangelie. Eventuele dispensatiebrieven dienden te worden "gekocht" ter vergoeding van het schrijfwerk en het zegel. Het huwelijk diende plaats te vinden in de parochiemis, in ieder geval omstreeks de tijd dat dit normaal gebruikelijk was.

In 1570 werd bepaald dat volgens

de decreten van het Concilie van Trente een huwelijk slechts geldig werd beschouwd, indien dit was voltrokken in tegenwoordigheid van de eigen pastoor en in het bijzijn van tenminste twee getuigen. Voorafgaande aan de huwelijksinzegening diende men te biechten. De inzegening diende in de parochiale kerk te geschieden en wel in de voormiddag.

Benadrukte men nogmaals dat het huwelijk diende te worden voltrokken door geen andere priester dan

een eigen pastoor of diens gemachtigde. Huwelijken die in strijd met dit voorschrift waren afgesloten werden ongeldig verklaard. Tevens dreigde de uitvoerende priester bij zulk een huwelijk te worden geschorst. Verder werd in deze bepaling extra bepaald dat samenwonen van verloofden onder een dak als zondig werd beschouwd en dat alle mogelijke macht en kracht moest worden aangewend zulks te voorkomen.

Enkele jaren later (1615) werd een bevel uitgevaardigd dat vrienden en/of naburen van het bruidspaar niet gewapend mochten zijn! Tevens diende de pastoor te verhinderen dat er in de kerk geweerschoten werden afgevuurd bij een huwelijk. De regel dat enkel in de grondbeginselen der godsdienstleer onderwezen personen mochten worden toegelaten bij een huwelijk dateert uit 1652. In hoeverre men hierop uitzonderingen maakte, bijvoorbeeld indien een der huwelijkspartners "andersdenkenden" in de familie had, is ons niet bekend. Wellicht kunnen hier nadere bepalingen gevonden worden in de vele voorschriften betreffende kerkelijke aangelegenheden tussen katholieken en andersdenkenden.

De voorschriften betreffende het noteren van de akte zijn eveneens in 1771 vernieuwd. Vaak ziet men dan ook ingeschreven dat de plechtigheid is voltrokken in de nieuwe stijl. Deze laatste bepaling betrof het meer uitgebreid

optekenen van de gegevens. Zo moesten voortaan ook de herkomst van bruid en bruidegom worden vermeld. Men heeft zelfs getracht de contractanten en hun getuigen de akte te laten ondertekenen. Dit laatste gegeven zal men echter vergeefs zoeken in de vele registers.

Overlijden en begrafenis

Zorg voor de zieken en stervenden en eerbied voor de doden is steeds een karaktertrek van de katholieke kerk geweest. Vele voorschriften omtrent het toedienen van de laatste sacramenten en de begrafenis van de overledenen hebben elkaar opgevolgd.

In de Luikse Synode van 1288, bijeengeroepen door de toenmalige bisschop Jan van Vlaanderen, vinden we de eerste historische aanwijzingen betreffende het Heilig Oliesel. Volgens de bepaling moest dit worden toegediend aan zieken vanaf de leeftijd van 14 jaar.

Kennelijk was dit de gemiddelde meerderjarigheidsgrens.

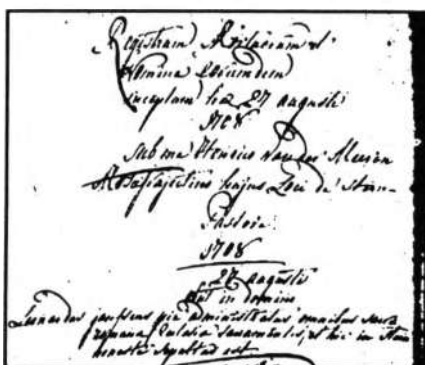
Het Heilig Oliesel werd naar de zieke gebracht onder begeleiding van enkele gelovigen, die een kruisbeeld en een wijwatervat meedroegen. De zieke behoorde gekleed te zijn in linnen en zijn rustplaats moest met een aantal kaarsen zijn verlicht.

In de Synodale statuten van 1570 wordt onder meer vermeld dat de Heiligheden voor de zieken, die in

het tabernakel werden bewaard, maandelijks vernieuwd dienden te worden. Het Heilige Sacrament mocht niet door de priester worden vervoerd indien er geen koster of naburen aanwezig waren met een lantaarn en een klok of bel. Dit voorschrift werd vier jaar later nogmaals bekrachtigd waarbij bisschop Lindanus van de preekstoelen liet afkondigen dat men zich aan dit voorschrift diende te houden op straffe van een fikse boete.

Dat ook van de zijde van de pastoors enige nalatigheid valt te bespeuren moge blijken uit het feit dat in 1618 werd bepaald dat, gezien de vele klachten die binnenkwamen, de pastoors meer aandacht moesten besteden omtrent het toedienen der laatste sacramenten. Pastoors die weigerden aan dit voorschrift gehoor te geven wachtte een geldboete van 20 daalders.

In 1652 werd de kleding van de priester en koster bij het toedienen

van de sacramenten voorgeschreven. De priester diende gekleed te zijn in koorhemd en stola; de koster in koorhemd en deze laatste diende de Godsschel met lantaarn te dragen. Voorts werd de parochianen nogmaals op het hart gedrukt de priester vooral tijdig te waarschuwen en niet te wachten tot het allerlaatste moment. Dit wachten was waarschijnlijk een voortvloeijsel uit het feit dat vele pastoors zich een vergoeding vroegen voor het toedienen van de laatste Sacramenten. In 1720 werd dan ook bepaald dat het voortaan verboden was de zogenaamde Godspenning te vragen bij het toedienen van de sacramenten. De pastoors die deze Godspenning vorderden mochten voortaan de begrafenis-kosten met eenzelfde bedrag verhogen.

Een latere bepaling (1747) verbood de laatste sacramenten heimelijk naar een zieke te brengen. Dit diende weer als vanouds te geschieden en vergezeld te gaan met de nodige eerbied.

De begrafenis

Ook ten aanzien van de uitvaart is menig voorschrift uitgevaardigd. In 1612 bepaalde men dat er geen ongedoopten op de kerkhoven begraven mochten worden. Dit gold eveneens voor ketters en in de ban zijnde gelovigen. In 1618 verordonneerde men dat de begrafenis diende plaats te vinden

op hetzelfde tijdstip van de dag waarop 's zondags de hoogmis werd opgedragen. Later (1752) was het mogelijk de begrafenis met toestemming van de bisschop ook in de middag te laten plaatsvinden. Dit werd echter alleen toegestaan aan edelen of zeer welgestelde kooplieden.

De begrafenis mocht niet plaatsvinden zonder aanwezigheid van een priester, kruis of zonder kerkelijke dienst. Kennelijk waren de uitwassen van dien aard dat zulk een voorschrift in 1619 inderdaad nodig bleek.

Tegelijk werd voorgeschreven dat de kistjes van gedoopte kinderen niet meer op het altaar geplaatst mochten worden. Kennelijk wilde men hiermee voorkomen dat men deze kindertjes als heiligen ging vereren.

De begraafregisters

De pastoor was verplicht een register bij te houden betreffende de overledenen en hun begrafenis. Met betrekking tot deze registers vinden we in onze streken de eerste vermelding in een decreet van de Synode van 1652. Dit dus in tegenstelling tot de dopen en huwelijke waarvoor men reeds eerder deze plicht invoerde. De sterfakte moest volgens een voorschrift uit 1717 behoudens de datum en naam van de overledenen de burgerlijke staat onder vermelding van een eventuele

partner, respektievelijk de ouders van een ongehuwd persoon. Dit voorschrift is lang niet altijd nageleefd.

De aktenformules werden in 1771 vernieuwd. Behoudens de begraafdatum diende de pastoor nu ook de overlijdensdatum op te tekenen. Ook dit is lang niet altijd gepraktiseerd. Dit is dan ook de reden waarom men meestal over begraaf- in plaats van overlijdensregisters spreekt. IJverige pastoors hebben soms nog verdere informatie opgetekend, zoals: "adres", doodsoorzaak en/of leeftijd, al is dit laatste vaak met een korreltje zout te nemen.

Stichting Geschiedkunde "de Maaskentj"

Opgericht :

3 juli 1986 , gevestigd te Stein, ingeschreven K.v.K. Heerlen
onder nummer S.072.099

Sekretariaat :

p/a Eykskensweg 7
6243 AA Geulle
tel.: 043 - 646348

Dokumentatie-centrum :

De Halstraat 42
Stein
Geopend: Ma. 19.30 - 22.00 (en op afspraak)

Contactadressen :

Arie Marchal
Schuttekleeft 16
6171 HM Stein
Tel.: 046 - 332746

Mart Pfeifer
Boomgaardstr. 11
6171 GT Stein
Tel.: 046 - 338631

Guus Peters
Burg. Maenenstr. 48
6181 EC Elsloo
Tel.: 046 - 378727

John Penris
Hayweghenstr. 36
6171 HD Stein
Tel.: 046 - 335660

Bank- en gironummer :

48.84.75.031	ABN-AMRO Stein
5138035	Postgiro

